

MENSWETENSCHAPPEN: SOCIOLOGIE

HOOFDSTUK 1: SOCIOLOGIE, EEN EERSTE KENNISMAKING

1.1 Inleiding: niet iedereen leeft even lang

Grafiek levensverwachting

Vrouwen hebben een hogere levensverwachting dan mannen

Maar ook: mannen en vrouwen **met een diploma hoger onderwijs** hebben een **hogere levensverwachting** dan mannen en vrouwen met een lager onderwijsniveau.

Grafiek gezonde levensverwachting

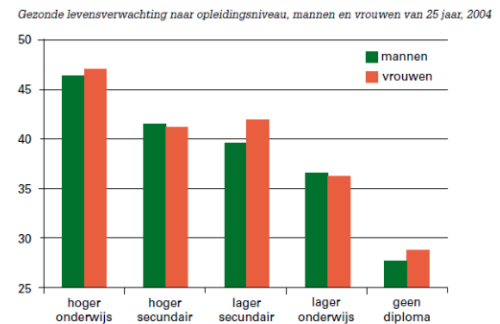
“Aantal jaren dat een gemiddeld persoon mag verwachten om in goede gezondheid te leven.

Opnieuw: hoger diploma => hogere gezonde levensverwachting

Verklaringen?

2 denkwijzen:

- Kijken naar de **context** waarin mensen leven
 - ⇒ Hoger diploma -> hoger loon -> wonen in betere buurten -> minder stress of vervuiling
 - ⇒ Ook: meer variatie in werk en gezondere arbeidsomstandigheden -> hogere arbeidstevredenheid -> hoog geschoolden voelen zich beter in hun vel.
- Kijken naar de **historiek** van de mensen (**levensloopperspectief**)
 - ⇒ Vaardigheden opdoen eerder in het leven zorgt voor betere gezondheid later
 - ⇒ Bv. naar samenstelling van voedingsproducten op de verpakking kijken

Samengevat: hogere opleiding zorgt voor materiële voordelen en bepaalt de persoonlijke vorming

- ⇒ Zorgen ervoor dat men het leven beter in de hand heeft
- ⇒ Mogelijkheden om gezonder te leven en om te gaan met bedreigingen
- ⇒ Hogere levensverwachting

1.2 De sociologische verbeelding

De sociologische verbeelding

Het startpunt van een sociologische verklaring is de **sociologische verbeelding**. Dit is een specifieke wijze van **kijken naar wat met mensen in hun leven gebeurt**.

Alles **wat mensen ervaren**, maakt deel uit van hun **levensloop** of **biografie**

- Deze **biografieën** worden **bepaald door sociale relaties** (de samenleving)
 - Die **sociale relaties** worden **bepaald door een historisch proces**

Het **geheel van sociale relaties** noemen we onze **samenleving**. Dit is dus het voorlopige resultaat van een **historische ontwikkeling**.

De sociologische verbeelding plaatst dus individuele gebeurtenissen en verklaart ze vanuit het geheel van sociale relaties die zelf een specifieke oorsprong hebben.

Voorbeeld: Het feit dat veel jongeren studeren aan de universiteit (biografisch kenmerk) is niet omwille van de intelligentie van die jongeren (individueel biografisch kenmerk). De **samenleving** beïnvloedt de aspiraties van jongeren om te studeren aan de universiteit (omwille van onze beroepsstructuur)

Dit komt door de vraag van bedrijven naar hooggeschoolde werknemers, zonder de **industrialisatie van de 19^e eeuw** zou deze vraag er nooit geweest zijn.

=> Biografie (studeren unief), wordt bepaald door sociale relaties (beroepsstructuur), bepaald door historiek (industrialisatie 19^e eeuw)

De sociologische benadering I: levensloopperspectief

Levensgebeurtenissen laten zich ordenen als **biografieën**, deze worden bepaald door **contexten en sociale relaties** die **padafhankelijk** zijn, en dus voortvloeien uit **vroegere kansen en keuzen** Biografie en sociale ontwikkeling

Onze leeftijd is een reflectie van zowel hoe oud we zijn, als van wanneer we geboren zijn

- Levensloopperspectief probeert deze 2 uit elkaar te houden
- Onze 58-jarige leeftijd zal wat anders betekenen dan die van prof. Piet

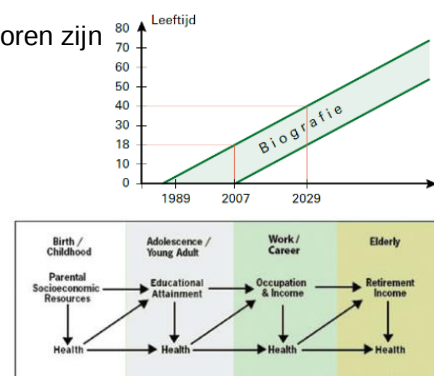
Voorbeeld 1

De levensloop: keuzes en beperkingen

Waarom leidt hoger geschoold zijn tot een betere gezondheid op oude leeftijd?

De oorsprong en familie spelen een belangrijke rol

- Bepalen je kansen om hooggeschoold te worden
- Dus je levensgebeurtenissen worden bepaald door vroeger beslissingen (van je ouders)
- EN je latere gezondheid door vroegere beslissing (hogere opleiding volgen)

Voorbeeld 2

Levensloop en preventief gezondheidsgedrag

Preventief gezondheidsgedrag tijdens de kindertijd zorgt ervoor dat je later vaker preventief gedrag zal vertonen en dus een hogere kans op een goede gezondheid krijgt.

- Vb. vrouwen die preventief naar de tandarts gingen als kind laten zich vaker checken op borstkanker
- Eerdere keuzes bepalen huidig gedrag

De sociologische benadering II: contextuele benadering

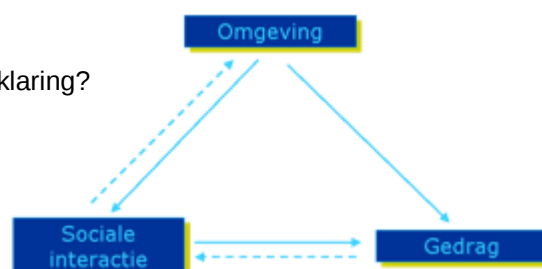
Sociologie omvat de systematische studie van:

- De **interactie tussen personen** en/of sociale eenheden
- De **omgevingsfactoren die deze interactie bepalen** en die deze **organiseren** in vaste patronen
- De **gevolgen** van de sociale organisatie van de interactie **voor het menselijk gedrag**

De **context** is dus de verzameling van aspecten uit onze omgeving die onze interacties structureren en dus ons gedrag beïnvloeden

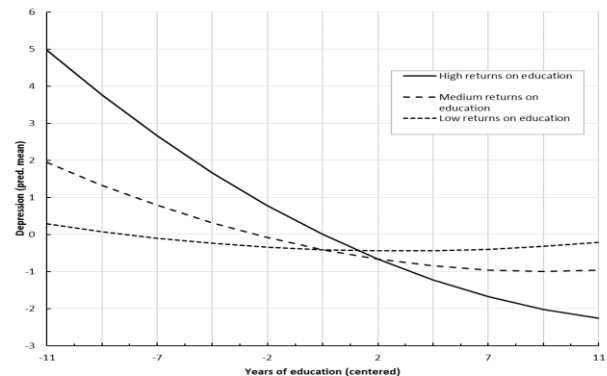
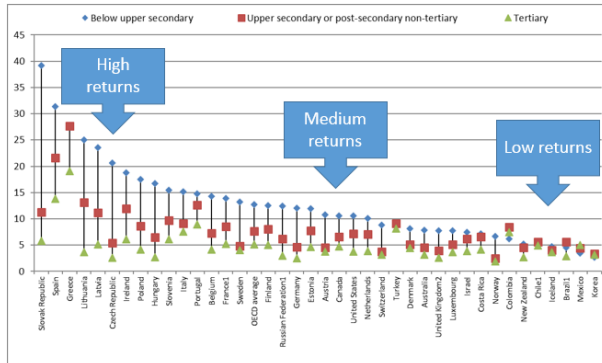
Voorbeeld: returns on education

Mentale gezondheid van hooggeschoolden daalt laatste 20-30, verklaring?

De *returns*, of wat het oplevert, om een universitair diploma te halen begint te dalen door de stijgende competitiviteit: *over-education* van de maatschappij

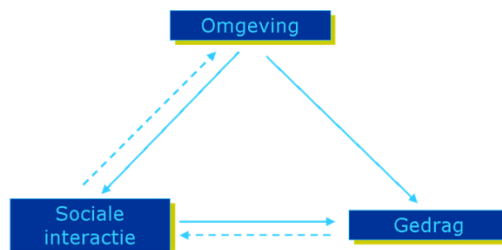
In maatschappijen met veel returns op hogere opleidingen → veel schooling leidt tot lage depressiecijfers

1.3 Van gedrag tot samenleving

Bouwstenen van de biografie en de maatschappelijke omgeving

- Gedrag
- Sociaal handelen
- Interactie
- Context
- Structuur
- Cultuur

1.3.1 Gedrag

Elke actie van een individu

- Lichamelijke beweging
- Verbale uiting
- Subjectieve gewaarwording

Objectief en subjectief waarneembare dimensie

Objectief waarneembare componenten (= externe componenten)

Acties die door ten minste **twee** individuen, **alter** en **ego**, kunnen worden waargenomen

- Vb. gesproken woord, gebaren en lichamelijke bewegingen

Subjectief waarneembare componenten (= interne componenten)

Maar door **één** waarnemer, **ego**, waarneembaar

- **Motivationale component:** ultieme drijfveren van het handelen die aanzetten, motiveren, tot gedrag
 - Vb. winstmaximalisatie, streven naar sociale erkenning (*self-esteem*), naar controle (*mastery*)
- **Emotionele aspect:** bv. innerlijke gevoelens van angst of schuld
- **Cognitieve component:** bv. de beelden die we ons vormen van de werkelijkheid
- **Reflexief component:** bv. het beeld dat je van jezelf vormt

Componenten/dimensies enkel analytisch scheidbaar, in realiteit doorkruisen ze elkaar

Bv. Je **zelfbeeld impliceert** altijd **zowel reflexiviteit** (je beschouwt jezelf als het ware vanuit een externe positie), **cognitie** (je identificeert jezelf met “een persoon” als een abstracte categorie), als **emotie** (je schaamt je of je bent trots op wie je bent)

1.3.2 Sociaal handelen

Handelen

Alle menselijke gedragingen waaraan door de handelende persoon een **betekenis** wordt toegekend
= intentioneel gedrag

Persoon is actor:

- Kent aan gedrag een **betekenis** toe **in de vorm van een intentie**
 - vb. naar klok kijken in les als je naar de wc moet

Sociaal handelen

Het handelen is volgens de bedoeling van de actor gericht op het gedrag van anderen en wordt door het gedrag van anderen bepaald.

- Rekening houden met wat andere deden, doen of kunnen doen
- Vb. je moet plassen, maar zit in het midden van de rij, je hebt de **intentie** om iemand aan te spreken om ze te vragen om op te staan
 - **Ook al voor je het vraagt**

Onderverdeling sociaal handelen

1. Instrumenteel rationeel handelen

- **Handelingssituatie bestaat uit andere mensen en/of objecten**
- **Condities:** sommige mensen/objecten zullen eerder de voorwaarden bepalen waaronder tot doelrealisatie overgegaan kan worden (**geconditioneerde** objecten/mensen)
 - Dus niet vrij manipuleerbaar
- Andere objecten zijn niet geconditioneerd, maar werken eerder **faciliterend (middelen)**
= middelen waarover de actor kan beschikken om zijn voorgestelde doel te realiseren
- **Kenmerk rationeel handelen:** afwegen welke middelen best geschikt zijn voor bepaald doel
- **Voorbeeld:** vragen aan iemand of ze de deur voor je kunnen opendoen (je hebt een pc vast)

2. Waarde rationeel handelen

- **Bewust geloof in de waardevolheid van de handeling centraal**
 - Esthetisch, religieuze of andere aard
- **Handeling op zich is waardevol, niet het realiseren van een doel**
 - Vb. muziek spelen puur uit genot door de realisatie van de handeling
 - Extreem voorbeeld: ‘die man krenkte mijn trots’
- Onderscheid met instrumenteel handelen is analytisch
 - In praktijk ook waarde rationele handelingen in situaties met middelen en condities
=> onderscheid: **welk aspect bovenhand?** Efficiëntie of inherente waardevolheid zelf?

3. Affectief handelen

- **Gedreven door het navolgen van gevoelens**
- Ongecontroleerde reactie op een bepaalde stimulus
- Meestal kan het wel gerationaliseerd worden
 - Handelen gedreven door gevoelens kan van een betekenis voorzien worden
- Vb. wielrenner wint race na week lang van valse dopingbeschuldigingen: bij de finish line richt hij een denkbeeldige geweerloop op de officials en de pers in de eretribune => **gedreven door wraak**

4. Traditioneel handelen

- **Volgt uit ingeworteld gewoontehandelen**
 - Verleden is hier dus bepalend voor het vormgeven van de toekomst
- vb. kerkelijk huwelijk
- Kan bv. gekruist zijn met waarde rationeel handelen: bv. appreciatie van een typisch Spaans ontbijt als je het maakt => voldoening => waarde rationeel handelen

5. Reflexief handelen

- >< traditioneel handelen
- **Disruptief en breekt de continue lijn van het verleden naar het heden**
- 'Stoppen, denken, kiezen' –principe (zoals bij rationeel handelen)
- Nadenken over de richting die hij/zij wenst uit te gaan, dan kiezen
- Reflexief handelen gaat dus **samen met onzekerheid**

Het **concreet handelen** vormt een mix van al deze vormen van sociaal handelen

Handelen en sociaal handelen moeten begrepen worden vanuit hun socio-historische context

Vb. rockfestival: bestaat nog maar 50-60 jaar

- Onbegrijpelijk zonder socio-historische context

Vb. loonarbeiders: bestaat nog maar +-80 jaar

- Onbegrijpelijk zonder socio-historische context, lijkt echter natuurlijk voor ons

1.3.3 Interactie

Een proces van wederzijdse beïnvloeding tussen personen en/of sociale eenheden d.m.v. handelingen die een symbolische betekenis hebben

- Interactie gevormd door **handelingen van een persoon + de reactie daarop** door een andere persoon
- Het handelen kent een **zekere herkenbaarheid en voorspelbaarheid**
- Het handelen is bovendien **betekenisvol**
 - **Symbolisch**: betekenis wordt gedeeld d.m.v. taal, lichaamstaal...
- Gebaseerd op het **realiseren van externe doelen, beleven van waarden en volgen van affecten en tradities**

2 soorten motieven

‘Opdat’ motieven

Mensen handelen **opdat** iets zou worden gerealiseerd

‘Omdat’ motieven

Handeling van een persoon **uit een ‘opdat’ motief** is **voor de andere persoon een ‘omdat’ motief**

Voorbeelden

Vb. (simpel): Veronderstel 2 personen, alter en ego: wanneer alter zijn hand uitsteekt, doet hij dit **opdat** ego dit teken als groet zou beschouwen

Ego reageert op de gepaste manier en interpreteert het gebaar als groet, hij reikt ook de hand **omdat** Alter tot de begroeting overging

Een geslaagde onderlinge afstelling van ‘opdat’ en ‘omdat’ motieven leidt tot interactie

1.3.4 Vormen van interactie

4 vormen van sociale interactie

Conformiteit

Aspecten van de interactie die betrekking hebben op **het voldoen aan de normatieve verwachtingen omtrent elkaars gedrag** m.b.t. **WAT zal gebeuren** en **HOE het zal plaatsvinden**

- Doet de interactie vlotter verlopen
- 2 aanwezige aspecten
 - Wederzijds akkoord over **wat in de interactiesituatie zal gebeuren**
 - Vb. kennisoverdracht bij een interactie tussen leerling en leerkracht
 - Akkoord over **hoe die overdracht zal gebeuren**
 - Vb. leraar geeft uitleg aan de zwijgende leerlingen
- **>< deviantie:** één van de interactiepartners houdt zich niet aan de afgesproken regels
 - Vb. leerlingen die praten tijdens de uitleg van de leraar

Samenwerking

Gezamenlijk handelen van twee of meer personen/sociale eenheden **gericht op de verwezenlijking van een gemeenschappelijk doel**

- **Vereist een wederzijdse bereidheid tot samen handelen** en een **minimum aan conformiteit** m.b.t. de navolgen van de afspraken
 - Conformiteit is dus een deelaspect van samenwerking
- **Sluit geen competitie uit:** vorm van samenwerking die leidt tot de maximale relatieve baten voor de betrokken partijen, d.w.z. tot een rangschikking

Conflict

Interactie tussen partijen met doelstellingen die tegengesteld zijn aan elkaar

- **>< samenwerking**
- Meestal m.b.t. **verwerving van/ controle over schaarse en gewaardeerde middelen**

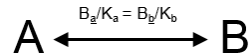
- 2 partijen dus niet akkoord over hoe een interactie moet verlopen
 - Proberen beide om ze te doen verlopen op hun eigen manier
- Vb. in voetbal: van veld stappen: uit competitie stappen -> conflict
- Vb. groepsgesprekken en conflicten over aandacht: jij wil op café spreken tegen een vriendin, maar een opdringerige vriend trekt constant de aandacht tot zich
 - Oplossing: opdringerige persoon negeren, zich wegdraaien -> conflict aangaan
- **Niet altijd negatief:** vormt soms een bijdrage voor de opbouw en versterking van de samenleving
 - vb. vorming Verenigde Naties na langdurig conflict tijdens WO II
- Groepen onder invloed van een conflict met een externe vijand worden zeer onverdraagzaam m.b.t. interne meningsverschillen
 - Vb. strikte militaire disciplines in oorlogen
 - Zorgt echter ook voor groepscohesie: gemeenschappelijke vijand maakt mensen closer

Uitwisseling of ruil

K_a = (gepercipieerde) Kosten voor actor A
 K_b = (gepercipieerde) Kosten voor actor B
 B_a = (gepercipieerde) Baten voor actor A
 B_b = (gepercipieerde) Baten voor actor B

De interactie steunt op wederzijdse kost en profijt

- De interactie grijpt plaats wanneer **kosten en baten** als **rechtvaardig/bilijk** worden ervaren
 - Zelfde verhouding beide partijen: veel geven, veel krijgen
- Ratio van ervaren kosten en baten functie van de **status- en gezagspositie** van de partijen
 - Meest macht -> mogelijkheid tot gunstigste verhouding in de ruil
- Zowel economische als sociale ruil!
 - Vb. sociale ruil: deur openhouden voor iemand (kost) en bedankt worden ervoor (baat)

1.3.5 De stolling van interactie in cultuur en structuur

Uit de **interactie** van mensen **ontstaan** spontaan **allerlei ideeën over wat goed en wat slecht is**

- **Essentieel kenmerk van cultuur**
 = De **gedeelde betekenis** die mensen **aan het handelen en de objecten** uit hun omgeving toekennen en die **geformaliseerd** worden in **waarden, normen, overtuigingen en wetten**

Ook ontstaan er **verschillende posities**

- Rijken >< armen, bezitters >< niet-bezitters, machtigen >< machtelozen
 = **structuur**: het geheel van posities van actoren en de vorm van de interacties en relaties tussen die actoren, zoals arbeidsspecialisatie, centralisatie, conflict, samenwerking...

De duizenden interacties die mensen met elkaar aangaan zorgen dus voor de productie van cultuur en structuur

Structuren en culturen staan of vallen niet door simpele acties van individuen: **stolling** van de structuur

- Structuren en culturen bewegen meestal pas na langdurige en massale 'niet-conformistische' handelingen
 - Vb. langdurige politieke actie van Vlaamse Beweging zorgde voor omvorming van de unitaire Belgische staat tot een federale staatsstructuur

= **vloeibaar worden** van structuur en cultuur

Sociale orde en stabiliteit (stolling) >< sociale verandering en dynamiek (vloeibaar worden)

1.3.6 De context

We creëren in onze interacties een universiteit en de universiteit bepaalt onze interacties

= **context**

Demografische factoren

Primaire demografische kenmerken

Gebeurtenissen als geboortes, huwelijken migraties en sterftes

Secundaire demografische kenmerken

Leeftijdsstructuur, bevolkingsdichtheid, gemiddelde gezinsgrootte,...

- Vloeien voort uit de werking van primaire demografische kenmerken

Voorbeeld: Vergrijzing draagt bij tot verandering in sociale positie van en onze houding tegenover kinderen & senioren

Ecologische factoren

Factoren die betrekking hebben op de natuurlijke omgeving

De topografie, het klimaat, de bodemgesteldheid... of het 'milieu' waarbinnen zich het maatschappelijk leven afspeelt

- Onze steden, politieke structuur... ontwikkelen zich in 1^e instantie als gevolg van een adaptatie aan het fysische leefmilieu

Voorbeeld: herders in bergstreken hebben vaak een nomadische leefstijl, meeste waren ook vaak mannen, dus noodgedwongen voor lange duur celibatair

Materiële en technologische factoren

Elementen die worden aangewend **ter beheersing van de omgeving** en die dienen om de **behoeften van de mens** zo adequaat mogelijk te **bevredigen**.

- Technologische ontwikkelingen, organisatie van de economie, huisvestingsvormen, organisatie van het transport en communicatie

Voorbeeld: dankzij gsm kan men makkelijker in contact treden met de rest van de wereld

⇒ Bij beurscrash in Tokyo, zal men in Europa ook ogenblikkelijk en soortgelijke koersdaling vaststellen

1.4 De sociologie en haar aanverwante disciplines

Geschiedschrijving

Culturele antropologie

Biologie

Psychologie

Sociale psychologie

Sociobiologie

Biosociale verklaring

Niet behandeld in les, lezen

1.5 – 1.8 niet kennen

THEMA II: CULTUUR

Inhoud van het georganiseerd samenleven: cultuur

.1 Inleiding (ANTROPOLOGISCHE BENADERING)

Eén van de eerste wetenschappelijk omschrijvingen van het begrip cultuur door Tylor (1832-1917)

“Het complexe geheel van kennis, geloofsovertuigingen, kunst, wetgeving, waarden & normen, tradities en alle andere capaciteiten en gewoonten die door de mens als lid van een samenleving verworven werden”

- Definitie eerder omschrijvend, een opsomming van alle elementen die een onderdeel van cultuur vormen

Samenlevingen zijn volgens Tylor gekenmerkt door aantal gelijkvormigheden

⇒ Het resultaat van soortgelijke invloeden, dus van **wetmatigheden**

Vb. het feit dat mensen die in groep leven zich op dezelfde wijze kleden, ontspannen... wordt gevormd door gemeenschappelijke ideeën over hoe je dit moet of kan doen

- Collectieve gedragskeuzes, niet individueel
 - >< de visie over de **vrije wil** door filosofen in zijn tijd
 - Introductie van Taylors cultuurbegrip maakte dus mee de weg vrij voor een wetenschappelijke studie van het sociale leven

Verdere ontwikkeling door Kroeber (1876-1960)

Continue streven het culturele af te bakenen t.o.v. het biologische

Het culturele wordt gekenmerkt door **accumulatie**, niet evolutie

- **Evolutie**: iets wordt vervangen of ingeruild door iets nieuw
 - Vb. klimaatverandering -> aanpassing van diersoorten
 - **Accumulatie**: niets wordt vervangen of ingeruild
 - Mensen passen mee **hun omgeving** aan, i.p.v. enkel hun genetische kenmerken
- => resultaat: **menselijke beschaving**

Kenmerkende van civilisatie of beschaving is taal

- Ook communicatie bij dieren, maar taal is typisch menselijk
- Overdracht ervan is niet erfelijk, maar gebeurt via leerprocessen

Rond zelfde periode: White en het belang van het symbool

Fundamentele verschil mens en dier: mensen gebruikt symbolen, dieren niet

Onderscheid tussen betekenis van een symbool en de fysische drager ervan

Een symbool (bv. vredesduif) **heeft een betekenis** (vrede) **die niet voortvloeit uit de fysische kenmerken van de drager** (duif) **van het symbool**

De betekenis van een symbool wordt **door de mens** aan een specifieke fysische drager **toegekend**

In **symbolisch gedrag** reageert men op de fysische stimulus (bv. wapperen van een vlag), maar die reactie of respons berust **niet op de eigenschappen van de stimulus** (de vlag zelf), **maar op de betekenis die aan de stimulus wordt gegeven**.

Dit zorgt voor enkele typische menselijke gevolgen van symbolen: Alfred Schütz (1899-1959)

Symbool voegt betekenissen toe aan **materiële werkelijkheid waarin mensen leven**

- Zorgt voor ontstaan van **meerdere symbolische werkelijkheden** bovenop de materiële wereld

Materiële werkelijkheid: **paramount reality**

- Doordringen door andere realiteiten: dromen, fantasie, wetenschap, religie, ...
 - Zorgen ervoor dat materialistische dimensie versmelt met niet-materiële elementen

Niet-materiële werkelijkheid: **eindige zingevingsdomeinen (finite provinces of meaning)**

⇒ **Communicatie** tussen materiële wereld en die zingevingsdomeinen gebeurt **m.b.v. symbolen**

Andere bijdrage: Kluckhohn

Cultuur is afhankelijk van biologische kenmerken eigen aan de menselijke soort én van de omgeving waarin mensen leven

Cultuur is een antwoord op de eisen die de fysische omgeving stelt om te overleven

- ⇒ Cultuur volgt uit de **reductie van de inbreng van instincten** bij het vormen van het gedrag
- Daarom is het niet mogelijk exacte voorspellingen te maken over het menselijke gedrag
- **Instinctmatig gedrag** is nu eenmaal veel **meer voorspelbaar**

Cultuur is een discussie over in welke mate menselijk handelen door instincten gedreven wordt

Onderscheid open en gesloten instincten

- **Gesloten instincten:** leiden tot handelingspatronen die genetisch bepaald zijn in elk detail
 - Vorm van genetische programmering neemt plek in van een leerproces
 - Leerproces komt dan neer op rijpen
- **Open instincten:** de soort beschikt over een zekere algemene neigingen die enkel werken binnen een context waarin algemene directieven aanwezig zijn

Bij mensen overwegen de open instincten de gesloten instincten

Kenmerken van cultuur, hieruit afgeleid

- Cultuur organiseert het lichamelijke functioneren van de mens.
- Cultuur geeft dus vorm aan het menselijke handelen.
- Cultuur ontstaat als antwoord op de overlevingseisen die fysische omgevingen stellen aan menselijke samenlevingen.
- Cultuur wordt overgedragen via leerprocessen.
- Centraal hierbij staat het gebruik van symbolen en taal.
- Hoewel bepaalde culturele patronen kunnen verdwijnen, wordt cultuur in tegenstelling tot de natuur gekenmerkt door accumulatie

2.2. Is cultuur een specifiek menselijke eigenschap?

Ethologische benadering cultuur

Overdracht van gedrag via sociale leerprocessen bij dieren (dus ook cultuur)

Vb. apen op eiland in Japan: onderzoek naar de aapjes, om ze uit de struiken te lokken legde men aardappels op het strand. Enkele apen begonnen deze te wassen omdat er zand aan hing en omdat er zout in de zee zit. Andere apen aapten dit na, maar later toonden ouders aan hun nakomelingen hoe ze aardappels moesten wassen. De gewoonte verspreidt zich vervolgens naar andere eilanden

- Sociaal leergedrag doordat cultuur wordt overgedragen van generatie op generatie
- Gevolg: er bestaan een +-30 verschillende chimpanseeculturen

DUS: cultuur enerzijds niet specifiek menselijk.

Ook in culturen van soorten zonder gevorderde capaciteit tot het hanteren van symbolen is er "taal"

Anderzijds wel:

De culturele verworvenheden van menselijke samenlevingen verschillen **kwalitatief en kwantitatief** van de die van andere dieren.

Waarom?

De technieken waarover mensen beschikken om cultuur over te dragen

Enkel mens capaciteit tot hanteren van symbolen

Leiden tot complexe vormen van overdracht

- **Taal**
- Creatie van **externe opslagplekken van kennis en informatie** mogelijk
 - Vb. boeken

2.3. Symbolen, tekens en taal

Cultuur heeft betrekking op betekenissen toekennen aan handelingen, fysische objecten, enz.

Betekenen situeren zich niet op individueel, maar op collectief vlak

- Betekenis moet gedeeld kunnen worden, dit gebeurt via communicatie of taal (= een geheel van **symbolen** en **tekens** die op een oneindige manier met elkaar kunnen verbonden worden)

Tekens en symbolen

Onderscheid tekens en symbolen

Teken: er is een verband tussen de betekenis en de drager

- Vb. iedere letter in het Romeinse alfabet is een bepaalde klank, dus x, y en z zijn tekens in die context

Symbool: geen verband tussen de betekenis en de drager

- Vb. x in de algebraïsche stelling "stel, x staat voor de prijs van kaas, y voor de prijs van boter en z voor de prijs van brood"

Taal

Taal is niet enkel verbale communicatie

Ook non-verbale, zoals ons lichaam gebruiken (gebaren of **gestures**)

- Gebaren zijn niet universeel: kunnen hetzelfde lijken, maar verschillende betekenissen hebben

Belang van taal?

1. Taal maakt het mogelijk om menselijke ervaringen over te dragen, zodat die cumulatief bewaard kunnen worden.

2. Taal geeft mensen een sociaal en gedeeld verleden

- Zonder taal zouden herinneringen individueel blijven

3. Taal geeft mensen een sociale en gedeelde toekomst

- Zonder taal zou je niet kunnen afspreken over tijden, data of plaatsen: plannen onmogelijk

4. Taal maakt het mogelijk om standpunten te delen

5. Taal maakt complex, gedeeld en doelgericht handelen mogelijk

- Discussiëren over wie wat wil doen, hoe iets gedaan zal worden, waarom...

2.4. De componenten van cultuur

Cultuur omvat alles wat door de mens werd gecreëerd

Materiële cultuur vs. immateriële cultuur

Materiële cultuur: kan in stoffelijke vorm worden vastgelegd

Immateriële cultuur: gedeelde denkbeelden, waarden en normen

Traditioneel 3 componenten van cultuur, in dalende graad van abstractie

1. Gedeelde denkbeelden

Empirische (informatie over de wereld) en existentiële (filosofische en religieuze systemen) gedeelde zienswijzen op de realiteit

- Vb. de homo economicus

2. Waarden en normen

Waarden = abstracte leefregels die fungeren als criteria bij het bepalen en het evalueren van gedrag,

- vb. altruïsme

Normen = voorschriften, regels of gedragsstandaarden die het gedrag van de leden van een groep – of van een maatschappij in het algemeen – bepalen.

Vb. op de trein openbaar luid bellen: overtreedt een norm

- De norm: *dit niet doen*, kan opgedrongen worden d.m.v. een waarde, bv. iemand die tegen de man zegt, “kunt u stiller zijn, respecteer ieder zijn rust.”

3. Materiële cultuur

Alle materiële zaken die de mens creëert om haar/zijn omgeving te beheersen en zo zijn/haar overlevingskansen te vergoten.

Bij wijze van spreken geëvolueerd van de vuistbijl tot de computer

Maar ook expressievormen zoals muziek, kunst, theater...

⇒ Meestal de meest uit het oog springende vorm van cultuur, maar minst belangrijk voor sociologie

4. (niet in cursus, wel in slides: Ideologieën)

Ideologie = congruente complexiteit van waarden, normen en denkbbeelden die boven elke discussie verheven staat en die het bestaan en het functioneren van groepen verrechtvaardigt, bv. nationalisme

(of geheel van ideeën dat verklaart hoe de wereld is opgebouwd en functioneert en waarin privé- of groepsbelangen als algemene belangen worden voorgesteld)

2.5. Kenmerken die culturen van elkaar onderscheiden

1. Welk tijdsperspectief wordt er gebruikt?

Een groep kan zich vooral richten op:

- Het **verleden**: geschiedenissen, verhalen en tradities centraal
- Het **heden**: klemtoon op zintuiglijke waarneming en toekomst geofferd voor onmiddellijke beloning
- De **toekomst**: veel belang aan plannen en inwisselen van het onmiddellijke en huidige voor toekomstige beloning

2. Hoe is de relatie met de fysische werkelijkheid?

- **Overheersing**: groep stelt zichzelf als meester van de natuurlijke omgeving op
 - vb. milieuvervuilende bedrijven
- **Harmonie**: groep heeft harmonische relatie met natuur, mens beschouwd als gelijk van alle andere dingen
 - Vb. bedrijven met ecologische bedrijfscultuur
- **Onderschikking**: groep ziet zichzelf als speelbal van de natuurlijke wereld, leidt tot fatalistische aanvaarding van de dominantie van de natuur over de mens

3. Hoe is de relatie met het Bestaan?

- **Zijn**: groep kan het proces van het Zijn beklemtonen en dus de uitdrukking van het Zelf in het heden evalueren
- **Worden**: groep beklemtoont proces van het Worden en richt zich op het bereiken van een cultureel aanvaard ideaal
 - Vb. Amerikaanse cultuur en de *American dream*
- **Doen**: groep beklemtoont proces van het Doen, waarbij wat iemand is of kan worden niet zo belangrijk is als wat iemand bereikt

4. Hoe is de relatie van mensen onder elkaar?

- **Hiërarchie:** hogere of lagere graden van status en macht: gehoorzaamheid aan meerderen is het verwachte gedrag
 - Vb. dictatoriale samenleving
- **Individualisme:** leden worden als verantwoordelijk voor zichzelf beschouwd
 - Vb. Amerikaanse samenleving
- **Collectief:** leden worden geacht met elkaar om te gaan als gelijke, niemand is onafhankelijk en niemand is meer of minder waard dan een andere
 - Vb. Japanse samenleving

2.6. Ontstaan van cultuur

Cultuur helpt mensen zich aan te passen aan zijn/haar fysische omgeving

Cultuurvorming

De eerste stap bij cultuurvorming: er wordt een nieuw gedragspatroon ontwikkeld, of een bestaand wordt aangepast, in antwoord op een concreet probleem.

- ⇒ Andere groepsleden in dezelfde situatie of met het zelfde probleem nemen het nieuwe/aangepaste gedrags- of denkpatroon over
- ⇒ Ontstaan van een soort consistentie i.v.m. het patroon
- ⇒ Gedrags- of denkpatroon verspreidt zich over de verschillende sociale eenheden van de populatie en wordt van de ene op de andere generatie overgedragen
- ⇒ **Cultuur is dus aangeleerd**
 - Vooral op school of in het gezin

Cultuurvorming op verschillende niveaus

Niet enkel samenlevingsniveau, maar ook op het niveau van organisaties.

Zodra er sprake is van een groep mensen, is er sprake van cultuur

Subculturen

Groepen in de samenleving die overtuigingen, waarden en leefstijlen hebben die verschillen van die van de dominante cultuur.

Ze creëren afwijkende leefstijlen binnen de dominante cultuur zonder deze te verwerpen

Tegenculturen of countercultures

Verwerpen de dominante cultuur wel.

Vb. hippiecultuur: verwierpen prestatiegerichte imperialistische cultuur van de westerse samenleving

- Pleitten voor verschuiving van klemtoon van cultuur van 'hebben' naar 'zijn'

Subculturen kunnen tegenculturen worden

2.7. Cultuur als lens

Belangrijke strategieën voor het bestuderen van cultuur

Etnocentrisme: beoordelen en evalueren van vreemde culturen met eigen cultuur als maatstaf

Cultureel relativisme: gaat ervan uit dat culturen niet meer- of minderwaardig zijn, omdat ze elk een eigen specifieke aanpassingswijze zijn aan de eisen van de omgeving

2.8. Cultuur en etniciteit

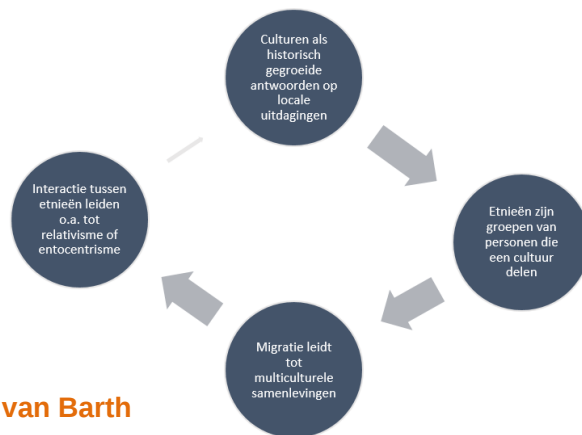
Cultuur en etniciteit: statisch perspectief

Etnieën: groepen van mensen die een afkomst en dus cultuur delen.

Het resultaat van migratie is bijgevolg het ontstaan van een **multiculturele samenleving**

Confrontatie van verschillende etnische groepen leidt tot inzicht in cultuurverschillen en dit kan leiden tot reacties als **cultureel relativisme, universalisme en etnocentrisme**

Interetnische contacten kunnen ook zorgen voor het **verzwakken van cultuurverschillen**

Cultuur en etniciteit: dynamisch perspectief van Barth

Etnieën zijn geen geografisch en sociaal geïsoleerde en quasi onveranderbare entiteiten

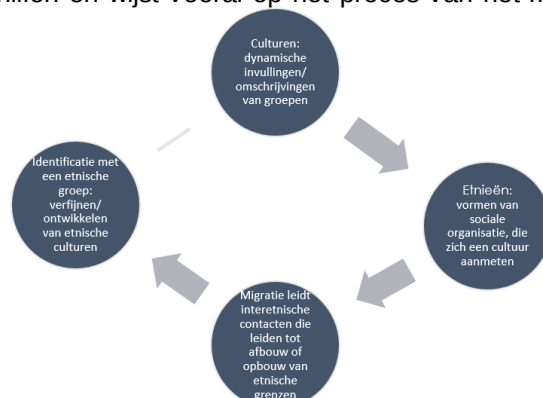
Er is een duidelijk **verschil tussen cultuur en etniciteit**:

- Etnische groep is een vorm van sociale organisatie, cultuur is de inhoud, die gebruikt kan worden om verschillen met andere groepen aan te duiden
- **Etnische groep is een container, gevuld met cultuur**

Etnische grenzen kunnen verscherpen, vervagen of zelfs verschuiven

Het bestaan van etnische groepen en cultuurverschillen wordt net ondersteund door interetnische contacten via een proces van het opbouwen en onderhouden van etnische grenzen

- Etniciteit als actief proces van definiëren en onderhouden van sociale grenzen tussen groepen
- Continuïteit van groep gebaseerd op het onderhouden van een groeps grens door **dichotomisering** en het structureren van sociale interactie
 - **Dichotomisering:** verwijst naar een opdeling tussen insiders en outsiders
- Groepen definiëren zich tegenover andere groepen en die andere groepen reageren hierop
- Aandacht weg van objectieve cultuurverschillen en wijst vooral op het proces van het maken en onderhouden van groeps grenzen

THEMA III: STRUCTUUR

Structuur: systematische wijze waarop mensen samen interageren

3.1. Groepen

3.1.1. Basiskenmerken van groepen

Groep ≠ aggregaat ≠ sociale categorie

Aggregaat: mensen die zich toevallig op dezelfde plaats bevinden

- Bv. alle mensen op een voetgangersbrug

Sociale categorie: een aantal mensen die één of meerdere gemeenschappelijke kenmerken hebben

- Sociale categorieën bepalen onze handelingen, ze vormen criteria om onze handelingen te organiseren
- Bv. de Belgische metaalarbeiders
 - Geen groep: ze bevinden zich bv. niet op dezelfde plaats, deze zijn een sociale categorie

Kenmerken die groepen onderscheiden van aggregaten/sociale categorieën

Een **sociale groep**: **gemeenschappelijke belangen**, onderlinge **interactie**, rechten in plichten (**regels**) die interactie regelen, gedeelde identiteit en groepsgevoel (**identificatie**)

1. Leden van een groep hebben gemeenschappelijke belangen

- Vb. gezinsleden: delen gemeenschappelijke belangen: delen van economische middelen, zijn de basiseenheid waarin affectieve relaties met anderen beleefd worden
- Vb. postzegelclub: het samen bestuderen, ruilen en verkopen/kopen van postzegels

2. Leden van een groep interageren

- Vb. belastingbetalers: sociale categorie, want ze staan niet in interactie met elkaar

3. Leden van een groep delen rechten en plichten verbonden met het 'lidmaatschap'

- Respecteren van verdeling in groep, de regels, evt. hiërarchie
- Vb. bij religieuze gemeenschappen: regels m.b.t. kledij

4. Groepsleden hebben een gedeelde identiteit en een groepsgevoel

- Onmogelijk om tot een groep te horen zonder het te weten (wel bij bv. sociale categorie)
- Groepsbesef is vereist
- Groep geeft bijdrage aan de 'wie ben ik' vraag (H4)
- Stabiliteit en permanentie van groep kan afhangen van dit groepsgevoel
- Vb. bij militaire eenheden wordt gestreefd naar zo groot mogelijke groepscohesie

3.1.2. Soorten groepen

Onderscheid op basis van ontstaansgrond

Spontaan >< formeel

Vb. vriendgroepjes >< huurdersbond

Onderscheid op basis van groeps grootte

Kleine groepen >< grote groepen

Veel sociale interacties mogelijk >< persoonlijk contact niet meer mogelijk

Onderscheid volgens het type groep (Cooley)

Primaire groepen >< secundaire groepen

Kenmerken primaire groepen

1. Primaire groepen zijn klein

- Contacten zijn face-to-face

2. Primaire groepen zijn blijvend

- Ze blijven gedurende een langere periode bestaan

3. Primaire groepsrelaties zijn diffuus

- Alle aspecten van het leven van groepsleden kunnen aan bod komen
- Niet enkel belangstelling voor beroepsloopbaan, maar ook vrijetijdsbesteding van de leden, emotionele leven, financiële relatie,...
- Leden nemen dus met hun volledige persoon (niet één kenmerk/aspect) deel aan de groep

4. Primaire groepen zijn op emoties gebaseerd en niet-instrumenteel

- Relaties draaien om wat de leden voor elkaar voelen
- Opdracht om samen dingen te realiseren is van minder belang

Kenmerken secundaire groepen

1. Secundaire groepen hebben een variërende grootte

- Klein of groot, maar face-to-face interacties zijn moeilijk

2. Secundaire groepen hebben een wisselende permanentie

- Ledenwisseling brengt bestaan van groep niet in gevaar (wel bij primaire)

3. Relaties in secundaire groep zijn gespecialiseerd en gesegmenteerd

- Enkel belangstelling voor die persoonlijke kenmerken van leden die aan de basis van de groep liggen

4. Secundaire groepsrelaties zijn formeel en instrumenteel

- Relaties zijn gebaseerd op rationele berekeningen m.b.t. voor- en nadelen van relaties
- Relaties worden aangegaan om doeleinden beter te realiseren

3.1.3. Het probleem van samenwerken binnen sociale groepen

Georg Simmel: verschil dyade en tryade

Dyade: groep van twee personen, bv. partnerrelatie

- **Labiël:** ontstaan en verdwijnen aan een hoog tempo
- **Eenvoudige machtsstructuur:** boven en ondergeschikt (al is dit vaak maar klein)
- Geen conceptie van bovenpersoonlijke structuur: stap 1 iemand er uit, verdwijnt de DYADE

Tryade: uitbreiding van dyade naar groep met drie personen

Meest eenvoudige groepsstructuur of kleinste vorm van groep die in staat is de individuele actoren te domineren en het individuele handelen te richten op het vervullen van collectieve belangen

- **Volledige groep controleren is niet meer mogelijk**
 - A,B en C: A kan relatie tussen B en C niet volledig controleren
 - **Onzekerheid** bij de planning van het eigen handelen **neemt toe**
- **Meer complexe machtsverhoudingen & groepsstructuren** (rol van bemiddelaar, divide et impera)
- Ledenwisseling brengt bestaan van groep niet in gevaar
 - Komt er iemand bij of gaat er iemand weg, blijft de groep nog bestaan

Groepsgrootte, interdependentie en figuraties

Toename groepsleden van groep => toename aantal mogelijke relaties in een groep

- Kleine groepen: interpersoonlijke (directe) relaties wegen door
- Grotere groepen: aantal mogelijke (directe, maar vooral indirecte) relaties neemt vlug toe
- Bv. groepsgrootte = 6 aantal mogelijke relaties is 15, verhouding directe op indirecte = 0,5
- Bv. groepsgrootte = 60: mogelijke relaties is 15, verhouding directe op indirecte = 0,034

Groepen worden dus complexer => toestand van onderlinge afhankelijkheid of interdependentie

- **Handelingspotentieel** van groep **vergroot**, hand in hand met arbeidsverdeling & specialisatie
- Maar: onderlinge afhankelijkheid neemt toe, toenemende afhankelijkheid van de relaties met andere groepsleden => grotere onzekerheid

Figuratie: personen die onderling samenwerken (bv. spreken)

- Toename van mogelijke figuraties zorgt voor groter belang van coördinatie van inbreng van de verschillende actoren
 - Onderlinge afstemming van interdependenties wordt vereist
 - Vb. A wil iets doen, maar heeft B en C nodig: hij moet niet alleen richting geven aan de handelingen van B, maar ook weten op welke manier B en C onderling interageren

Structuur: het geheel van figuraties

Omvangrijke groepen: **toename van indirecte vs. directe kennis** over elkaars handelen

- Indirecte kennis: m.b.t. wat er (uit gezichtspunt van A) kan gebeuren tussen 2 andere actoren
- Toename groep: toenemend overzicht indirecte over directe kennis
- **Gevolgen**
 - Groeiende onzekerheid bij planning eigen handelen
 - Macht om andere te dwingen nooit absoluut
 - Interdependentie is kanaal voor én rem op de handelingsdoeltreffendheid

Samenvatting probleem van samenwerking van groepen

1. **Doelrealisatie** is afhankelijk van **samenwerking**
2. **Samenwerking** leidt tot **interdependentie**
3. **Interdependentie** leidt tot **onvrijheid** van individu & **onvoorspelbaarheid** van handelingsverloop

Oplossingen

1. Definieren van **rechten en plichten**
2. Ontwerpen van **formele organisaties**

3.2. Sociale relaties

Sociale relatie: verband tussen 2 of meer actoren gekenmerkt door de kans dat er interactie plaatsvindt.

Deze interactie wordt georganiseerd door het definiëren van posities (**sociale status**) waaraan **sociale rollen** gekoppeld worden

Vb. Sociale status 'leerkracht' wordt ingevuld door plicht om les te geven en recht op gehoorzaamheid

3.2.1. Macht

Orde die uitgaat van een sociale structuur is gebaseerd op de gedeelde betekenis die betrokken personen geven aan hun interactie, meer bepaald **wat ze samen willen gaan doen (taakverdeling)** en **wie daarbij de grootste impact heeft (de machtsverdeling)**

Sociale relaties zijn gekenmerkt door boven- en onderschikking

- Bovenschikking gaat altijd samen met onderschikking
- Dominantie ≠ de andere willen elimineren, maar om dominant te zijn heb je net de anderen nodig
 - Zekere **complementariteit**: leidinggevende is afhankelijk van diegene die volgt
- Bovenschikking berust niet op fysieke dwang, maar op **macht**

Wat is macht?

Max weber: *"Macht berust op de waarschijnlijkheid dat een actor binnen een sociale relatie in staat is haar/zijn eigen wil op te leggen niettegenstaande weerstand van de medeactor"*

Iemand die kan bepalen wat en/of hoe iemand anders iets in een interactie zal doen, heeft macht

- Macht is gebaseerd op **machtsbronnen**: inzetbare schaarse middelen binnen een relatie
 - Materieel: bv. geld of grond, en immaterieel: bv. prestige

Verschil met andere termen

Macht >< invloed

Macht is dwingend >< invloed is overtuigend

Macht gebaseerd op machtsbronnen >< invloed is gebaseerd op argumenten

Macht >< dominantie

Macht is sociologisch >< dominantie is psychologisch

berust op structurele basis >< volgt uit persoonlijkheid van mensen

Macht >< rechten

Een recht is een voorrecht van iemand = aspect verweven met macht, maar niet macht zelf

Macht >< dwang

Dwang is het toepassen van sancties of elimineren van bepaalde alternatieven, dit vereist macht

Macht symboliseert de dwang die in om het even welke sociale situatie uitgeoefend kan worden

Macht >< autoriteit

Autoriteit is gelegitimeerde macht door de ondergeschikten, m.a.w. ze aanvaarden de machtsuitvoering als wettig => autoriteit is sociaal aanvaarde macht

3.2.2. Sociale status en rol

Sociale structuur bevat:

1. Sociale posities/status

- Bv. gezin: 2 posities: ouders en kinderen

2. Netwerken van sociale relaties

- 3 mogelijke relaties: ouder-ouder, kind-ouder en kind-kind

3. Grenzen tussen sociale structuur en omgeving

In al deze relaties zijn de gedragingen verschillend

Zoon is ook student aan universiteit

- Verschiedende statussen: heeft een **statusset**
- Kan rollenconflict veroorzaken, gedrag op universiteit en binnen gezin verschilt

Maar ook binnenin gezin: zowel 'dochter van', als 'zus van' => **rolspanning**

- Vb. zus constant ruzie met vader en vraagt jouw steun => spanning

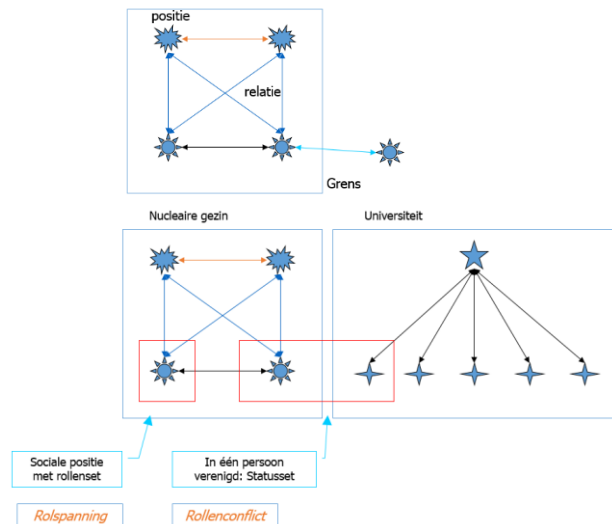
Sociale status en sociale positie

Sociale status: duidt de plaats en rangorde aan die men inneemt in een interactiepatroon / sociale groep

- Verworven** status: bv. handelsingenieur zijn
- Toegeschreven** status: bv. marokkaan zijn, vrouw zijn
- Hoge en lage sociale statussen bepaald door boven- of ondergeschiktheid
- Statusposities** bepalen macht: distributie van middelen over statusposities = machtsuitoefening

Sociale rol: het gedragspatroon dat geassocieerd is met de rechten en plichten gekoppeld aan een statuspositie

- Vb. ouder: recht om gezinsbudget naar eigen inzicht te besteden, maar plicht om kind hiermee op te voeden
- Zo heel wat **rolverwachtingen** t.o.v. mensen met een specifieke status
- Rollen zijn meer dynamisch van aard dan statusposities: zelfs bij constante statusposities kunnen rollen evolueren: bv. manier van opvoedingsplicht verandert sterk laatste decennia

Statusposities en rollen worden relationeel gedefinieerd: de statuspositie van persoon A is gedefinieerd door haar/zijn relaties met andere mensen in een sociale structuur. A drukt zijn/haar statuspositie uit door zijn/haar rolgedrag, gericht op anderen

Rolverwachtingen zijn essentieel voor het bestaan van een **sociale structuur**, deze blijft slechts bestaan als de mensen van wie de onderlinge relaties samen die sociale structuur vormen, bereid zijn om het verwachte gedrag van een sociale rol, gekoppeld aan een statuspositie, te vertonen.

- Vb. leerkracht gedraagt zich niet meer conform de verwachtingen gebonden aan zijn rol => de orde en voorspelbaarheid van de les komt in gevaar. De leerlingen zullen niet meer bereid zijn aan de verwachtingen van de leerkracht te voldoen als deze bv. compleet willekeurig punten geeft

Role set: een enkelvoudige statuspositie gaat samen met meerdere aspecten van een rol

- Een specifieke status leidt tot interacties met meerdere personen, met tegenover elk van die personen een verwacht rolgedrag
- vb. leerkracht vervult roloverwachtingen t.o.v. leerlingen, maar ook t.o.v. ouders, directie...

Mensen nemen ook **meerdere statusposities** in, met daaraan verbonden telkens een role set

- vb. als ouder, werknemer, stadsbewoner...

Sommige statusposities hebben ook een impact op verschillende andere statusposities

- vb. statuspositie 'vrouw' heeft een impact op je als 'vrouwelijke' ouder, WN, burger... mag doen
- Ook statusposities zoals leeftijd, opleidingsniveau, etniciteit...

3.2.3. Rolprobleem

De verschillende groepen waarmee de statusbekleder in contact komt streven verschillende belangen na

⇒ Tegengestelde aanspraken kunnen gemaakt worden in een role set = **rolspanning**

Sociale structuur voorziet mechanismen die deze tot een minimum herleiden en zo de role set 'beheersbaar maken'

6 mechanismen (niet behandeld in les)

1. Relatieve belang van de medeactoren in de rol set aan de inbreng van de actor

- Belang is niet bij iedereen hetzelfde, dus er ontstaat een volgorde van prioriteiten die de tegenstrijdigheden beheerst

2. Machtspositie van de medeactoren

- Actor kan gedwongen worden op legitieme manier om op een bepaalde manier te handelen, al dan niet tegen zijn zin. Prioritair gedrag wordt dus bepaald door machtsposities van de medeactoren

3. Afscherming voor de medeactoren

- Afschermen van handeling voor één van de sociale structuren: zolang zij niet bewust zijn van de tegenstrijdigheden, kan de actor gewoon doorgaan met zijn handelingen

4. Zichtbaar maken voor de medeactoren

- Maakt het mogelijk de tegenstrijdigheid te verplaatsen. Het is niet de actor die tot een oplossing moet komen, maar de medeactoren onderling

5. Onderlinge ondersteuning of bondgenootschappen aangaan

6. Inkrimpen van de role set: interacties die tot veel tegenstrijdige aanspraken leiden, worden afgesneden

Niet goed op elkaar afstemmen van de aanspraken leidt dus tot een aantal mechanismen die het evenwicht terug herstellen. Er kunnen toch tegenstrijdige aanspraken blijven bestaan, dit zijn **residuele conflicten** die effectief rolgedrag van de actor verhinderen

Rolspanning >< rolconflict

Rolconflicten: het hebben van meerdere statussen impliceert meerdere sociale rollen, waartussen een onverenigbaarheid of conflict kan ontstaan

- Vb. Succesvolle businesswoman die ook moeder is: rollenconflict wanneer bv. een keuze gemaakt moet worden tussen overuren werken of de kinderen afhalen aan school

Verdere termen

Rolverwarring: wanneer iemand niet meer weet hoe hij zich in een situatie moet gedragen omdat hij niet kan kiezen uit het passende rolgedrag.

Roldistantiëring: iemand is in staat om binnen het invullen van de rolverwachtingen voldoende individualiteit aan te brengen

Rolsegregatie: zich passend kunnen gedragen in diverse situaties is het gevolg van rolsegregatie. Bv. een leraar die les geeft aan zijn eigen kind, zal de typische aanmoedigen en adviserende rol van ouders in de examenperiode niet volledig kunnen uitoefenen

3.2.4. Statusproblemen

Statusangst: bepaalde statussen zijn verworven, dus deze kan men vaak ook weer verliezen => leidt tot onzekerheid over het behoud van de status : **statusangst** => leidt tot het beklemtonen van uiterlijkheden die de statuspositie van een persoon aantonen

Statusindicatoren: weerspiegelen de statussen en zijn dus de verticale dimensies van status: ze staan elk voor een hiërarchie (van inkomens, opleidingsniveau, ...)

Statusinconsistentie: De plaats binnen die hiërarchieën op de statusladder is niet gelijk

- Subjectief: door het subject zelf ervaren inconsistentie tussen statusindicatoren

Gevolg: statusconflict

- Inconsistentie tussen statusindicatoren **ervaren door de interactiepartner van het subject**
- Bv. statusconflict ervaren door een racistische patiënt bij een zwarte dokter
 - Voor hen: zwart inferieur, dokter superieur

Marginale mens: persoon die een hogere status verwerft, maar inferieur blijft op basis van een andere status

Statuskristallisatie: het hebben van dezelfde plaats (status) binnen alle hiërarchieën

3.3. Formele organisaties

Een **formele organisatie:** sociale groep waarvan de organisatie gericht is op het bereiken van een **specifiek doel** door een **gecoördineerde, collectieve inspanning**

- Vooral secundaire groepen (vb. scholen, ziekenhuizen) die aan de basis liggen van een formele organisatie
- Bv. de VEK
- Bv. de vakbond van de Belgische metaalarbeiders

3.3.1. De bureaucratie

Niet behandeld in les, lezen

3.3.2. De organisatie in de praktijk

Niet behandeld in les, lezen

3.4. Structurele effecten

Structurele effecten bestaan wanneer groepskenmerken een invloed hebben op menselijk gedrag

Verschillende vormen van structurele effecten

1. Kenmerken van groepen beïnvloeden andere kenmerken van groepen

Vb. aantal mannelijke werklozen in een Belgische arrondissement bepaalt aantal zelfdodingen per 100.000 inwoners

2. Kenmerken van groepen beïnvloeden kenmerken van individuen

Vb. gemiddelde intelligentie van leerlingen in een klas in het laatste jaar secundair bepaalt de studiekeuze van individuele leerlingen

3. Kenmerken van groepen en individuele kenmerken beïnvloeden samen individuele kenmerken

Vb. in de Quallianstudie oefent de economische situatie van een land in combinatie met de eigen economische situatie een invloed uit op het niveau van vooroordelen

Opgelet voor ecologische fout

Ecologische fout: veronderstellen dat uitspraken op aggregaat niveau geldig zijn op individueel niveau

- Vb. het feit dat er samenhang is tussen bepaalde vormen van criminaliteit en het % migranten binnen steden, bewijst niet dat het migranten zijn die tot criminaliteit overgaan. De samenhang op groepsniveau is niet zomaar over te brengen naar individueel niveau

THEMA IV: INSTITUTIONALISERING EN SOCIALISATIE

4.1. Institutionaliseren

4.1.1. Omschrijving

Een **institutie of instelling** is een samenstelling van rollen en posities (**een structuur**), die het **gedrag van de leden** van de gemeenschap (of deelgroepen ervan) **reguleert op grond van de waarden (cultuur)** van die gemeenschap en dit **om aan bepaalde behoeften te voldoen**

Waarom institutionele regelingen?

Enkele menselijke kenmerken

1. **Het meeste gedrag is aangeleerd**
2. **Het gedrag van mensen vertoont een grote openheid tegenover de wereld rondom zich**
 - Aangeboren capaciteit tot leren van een taal zal niet bepalen welke taal geleerd zal worden
 - **Wereldopenheid** wordt mogelijk door de sterk ontwikkelde capaciteit van mensen om nieuwe gedragingen aan te leren en deze kennis door te geven

= **handelingsplasticiteit**

Wereldopenheid is niet enkel een voordeel, ook een opgave: mensen worden overspoeld door prikkels en door informatie

- Vraagt om een doorgedreven selectie: **ontlastingsmechanisme**

⇒ Ontstaat door een historisch proces van institutionalisatie.

Instituten regelen een aantal universele aspecten van het menselijke samenleven door het opleggen van passende interactiepatronen i.v.m.

1. Voortplanting
2. Seksueel contact
3. Zorg voor kinderen
4. Socialisatie
5. opvoeding
6. Zingeving
7. Verdeling van macht
8. Productie, distributie en consumptie van goederen
9. Sociale controle

Een institutie duidt de manier aan waarop essentiële taken uitgevoerd en behoeften bevredigd worden op een maatschappelijk voorgeschreven manier

4.1.2. Ontstaan van instituties

Ontwikkeld door mensen als antwoord op de eisen die het in stand houden van de menselijke soort stelt, de aanpassing aan de externe omgeving, en op de eisen die voortvloeien uit het in stand houden van die aanpassing

Onderscheid primaire en secundaire instituties

Primaire instituties: instituties die behoeften zoals: zich voeden, reproduceren, scheppen van veiligheid, voorzien in beweging en groei voor het organisme... bevredigen

- Vb. huwelijk en familie

Secundaire instituties: stelsels van sociale controle die a.d.h.v. bv. politieke organisaties gedragsregels en afspraken creëert die tot de integratie van de primaire instituties leiden

- Vb. onderwijs is een primaire institutie. Welke opleiding leden van een gemeenschap krijgen, wordt politiek bepaald (bv. eindtermen): de politiek is een secundaire institutie

Twee deelprocessen institutionalisering

1. Ontwikkeling van waarden en normen: **cultuurvorming**

- Bv. milieubewustzijn

2. Ontwikkeling van een rollenpatroon: **structuurvorming**

- Bv. markt van CO₂-emissierechten

Beiden vinden **complementair** en op het zelfde moment plaats

- Waarden bepalen rolinhoud, maar de vormen van rollen leidt ook tot aanpassing van de waarden.
- Op elkaar afgestemd en niet maar afzonderlijk te zien

Gevolg: enkele kenmerken instituties

1. Instituties bepalen de doelen en de wijze waarop die kunnen worden gerealiseerd
2. Instituties bepalen wie wat doet en hoe de onderlinge verhoudingen tussen actoren zijn
3. Doordat men samen doelen op voorgeschreven wijze realiseert, ontstaan netwerken tussen mensen die de kern van een groep uitmaken
4. Wie afwijkt van de regels, wordt gesanctioneerd
5. Instituties scheppen verwachtingen ten aanzien van mensen met wie men samen doelen probeert te realiseren

=> instituties liggen aan basis van ontstaan van organisaties met een eigen structuur en cultuur

- Bv. school is een organisatie verbonden aan het onderwijssysteem

4.1.3. De voortzetting in de tijd van instituties

Berger en Luckmann: verschillende fases in het ontstaan en blijven voorbestaan van instituties

1. Externalisatie

Mensen grijpen in de natuur en eigenen zich deze als het ware toe. Dit noemt men **praxis** en houdt het veruitwendigen van het menselijke kunnen in. Deze externalisatie heeft ook een invloed op de wijze waarop mensen met elkaar samenleven: er worden patronen van samenhandelen of structuren gevormd

2. Objectivatie

Nieuwe generaties hebben de ontwikkeling van de praxis niet meegemaakt: de **bestaande organisatiepatronen en handelingsvormen vormen** voor hen een **objectieve werkelijkheid**, een gegeven conditie: deze fase van de institutionalisering heet de **objectivatie van de institutie**

3. Legitimatie

Belangrijk is het ontdoen van alle subjectiviteit van deze handelingsvormen: **menselijke oorsprong wordt verdoezeld** => institutie wordt minder ter discussie gesteld = **transcendentiaal karakter** geven aan institutie:

Het objectieve, transcendentiaal karakter van de institutie draagt ertoe bij dat ze **door nieuwe generaties als vanzelfsprekend worden ervaren**: ze worden **gelegitimeerd**. Ze worden als wettig, legitiem en wenselijk ervaren.

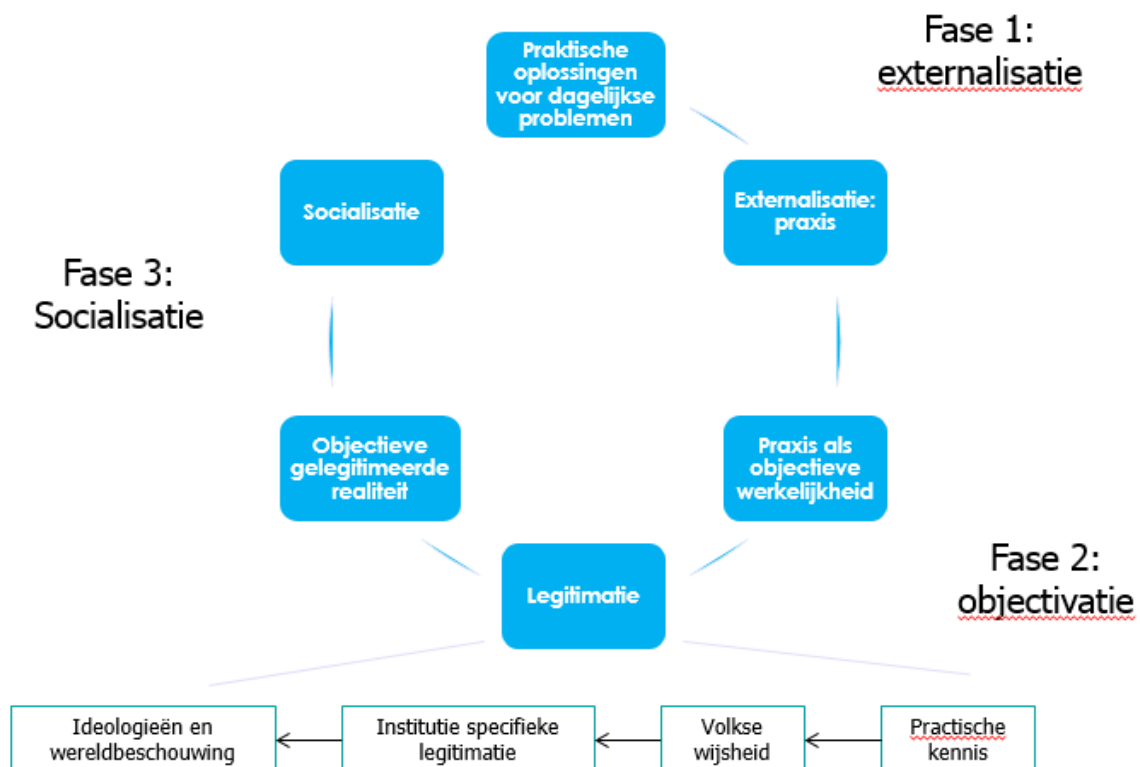
Legitimatie op 4 niveaus:

1. **Traditionele informatie**: er is kennis over de manier waarop dingen gewoonlijk gedaan worden
 - Continuering in de tijd van bepaalde handeling is voldoende om als voorbeeldfunctie te dienen
2. **Geheel van volkswijsheid**: er zijn uitspraken en gezegden
 - Kernachtige samenvattingen (spreuken) als richtlijn voor handelen
3. **Legitimatietheorieën**: er zijn expliciete verantwoordingen per institutie
 - Nadrukkelijke reden geven voor de kenmerken van bepaalde instituties
4. **Symbolische universa**: er ontstaan wereldbeschouwingen en ideologieën
 - Omvattend kader voorzien aan institutie

4. Internalisatie

Elke nieuwe generatie groeit op in een objectieve en gelegitimeerde sociale realiteit, de institutionele regelingen worden als de vanzelfsprekende maatschappelijke orde aangeleerd in het socialisatieproces

⇒ Manier waarop handelen moet gebeuren, maakt deel uit van persoonlijkheid: **internalisatie**

4.2. Socialisatie

4.2.1. Omschrijving

Socialisatie: proces waarbij een persoon de gewoonten, waarden en normen, kennis en bedrevenheden van een gegeven groep of maatschappij aanleert, om in die groep of gemeenschap te kunnen functioneren (d.w.z. in staat zijn te interageren, relaties aan te knopen, sociale posities in te nemen en dergelijke meer)

Omvat 2 zaken:

1. Continuïteit van de maatschappelijke organisatie van een gemeenschap wordt bewerkstelligd

- Door de overdracht van cruciale aspecten van de maatschappelijke organisatie

2. Persoon wordt opgenomen in een gemeenschap en verwerft het vermogen rollen aan te leren

- Creëert mogelijkheid voor persoon om zich aan te passen aan de nieuwe sociale omgeving

⇒ **Socialisering zorgt voor band tussen maatschappij en gedrag**

2 soorten

Primaire socialisatie: socialisatie gedurende de kinderjaren

Secundaire socialisatie: socialisatie telkens wanneer een persoon verandert van sociale positie en dus zijn rolverwachtingen veranderen

4.2.2. De belangrijkste socialisatietheorieën

Centrale vraag: hoe ontwikkelen kinderen een identiteit in relatie tot hun sociale omgeving?

Gemeenschappelijk aan de theorieën

Ontwikkeling van het 'geweten' of het kunnen oordelen over goed en kwaad:

- wordt beïnvloed door de mogelijkheid tot abstract denken
- wordt inhoudelijk bepaald door de sociale groep waarin mensen gesocialiseerd worden

4.2.2.1. George Herbert Mead (1863-1931)

Grondlegger van het **sociaal behaviorisme**

Behaviorisme

Beweert dat introspectie (zelfonderzoek) niet de basis kan zijn voor het verwerven van kennis over de mens. Enkel de studie van waarneembare, observeerbare handelingen leveren kennis op.

Conditionering

1. Klassieke conditionering

Bv. hond produceert speeksel wanneer hij eten in zijn mond heeft => 'voedsel in mond hebben' is een niet-geconditioneerde stimulus. => 'speeksel afscheiden' is een niet-geconditioneerde respons

Voedsel aanbieden koppelen aan bel => na een tijdje scheidt hond speeksel af bij geluid van de bel => de bel is de geconditioneerde stimulus en speeksel afscheiden wordt de geconditioneerde respons

2. Operante conditionering

Min of meer permanente gedragsveranderingen die met de gevolgen van een bepaald gedrag samenhangen (positief of negatief) => gedrag met positief gevolg wordt versterkt, met een negatief gevolg wordt meestal niet herhaald.

Operant

Wisselwerking tussen organisme en omgeving belangrijk voor behaviorisme

Operant: handelen dat inwerkt op de omgeving met de bedoeling een bepaald resultaat te verkrijgen.

- Vb. mensen aanspreken, problemen oplossen, voorwerpen manipuleren
- De gevolgen bepalen de frequentie van een operant
- Vb. 'gras afrijden' als operant, 'beloning' als versterkende stimulus

= relatie operant handelen en de gevolgen ervan vormen een versterkingsverband (**reinforcement**)

Verskil sociaal behaviorisme van Mead en klassiek behaviorisme

1. Mead ziet de handeling in haar natuurlijke context

- In tegenstelling tot laboratoriumsituatie van klassieke behavioristische studies

2. Delen van de handeling die niet voor externe observatie zichtbaar zijn, worden wel door Mead in de analyse betrokken

Mead verzet zich tegen behaviorisme dat geen rekening houdt met het innerlijke van de mens

Basis wordt gevormd door waarneembaar gedrag, maar dit gedrag is als een aanpassing aan de omgeving, waarbij het individu handelt vanuit de betekenis die aan de omgeving wordt gegeven

Het symbolisch interactionisme als nieuwe synthese tussen de behaviouristische en individualistische psychologie

Het **menselijk bewustzijn/identiteit** is toegankelijk voor wetenschappelijk onderzoek omdat het een **emergente** eigenschap van sociale interactie is

Er is eerst een **gemeenschap** -> **individuen leren zich erin bewegen** (gaat samen met ontwikkeling zelfbewustzijn)

- **Zelfbewustheid** is dus een mechanisme gebruikt om zich te kunnen bewegen in een samenleving

De ontwikkeling van het bewustzijn: een evolutionair perspectief

Hoe verwierf de mens als soort de capaciteit voor de ontwikkeling van een identiteit/zelfbewustzijn?

Twee zich parallel ontwikkelende processen spelen een essentiële rol:

Ontwikkeling van sociale organisatie: pré-hominide vormen van sociale organisatie/horde/.../staat

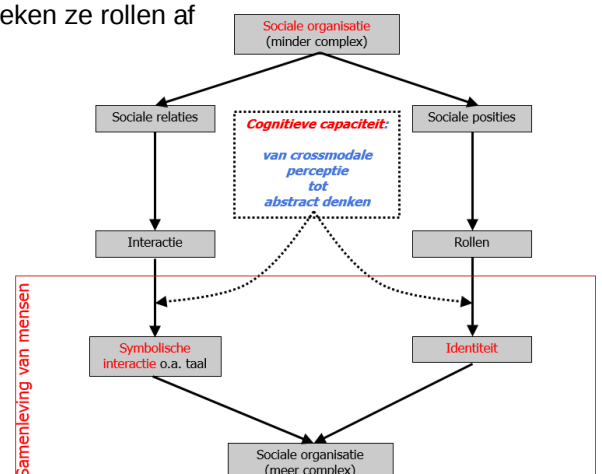
- Veel diersoorten kennen sociale organisatie: bv. wolven in roedel

Ontwikkeling van communicatie gebaseerd op de uitwisseling van symbolen (parallel met de groei van cognitieve capaciteit tot abstract denken): historische ontwikkeling van de taal en cognitie

- Niet alle dieren zijn in staat tot abstract denken

Deze capaciteit zorgt voor complete transformatie van hoe we interageren

Bv. chimpansees jagen op apen: een groep jaagt ze na, een andere groep bewaakt stam van de bomen om te beletten dat de aapjes zouden ontkomen, d.m.v. **gestures** spreken ze rollen af

Mensen **anticiperen** ook op de reactie van deze **gestures**

- Bv. de prof wijst naar sprekende leerling, zij zwijgen
Ze beschouwen de situatie uit hun perspectief, maar ook uit dat van de prof (om zijn bedoeling eruit af te leiden)

Gestures worden zo **significant gestures**

- De betekenis van een gesture ligt in een passende response

Maakt **role-taking** mogelijk: men leeft zich in in de positie van de ander en is in staat om zichzelf tot object te nemen.

- Belangrijk voor de vorming van **zelfbewustheid**
 - Vorm van handelen die varieert van persoon tot persoon en van situatie tot situatie
 - Zelfbewust kunnen handelen $\neq$ een zelfbewust persoon zijn!
 - Zelfbewust zijn is geen essentiële eigenschap van mens zijn
 - Bv. kinderen kunnen reflexief handelen, maar zijn nog niet zelfbewust
 - **Ook chimpansees zijn zelfbewust!** Herkennen zichzelf in een spiegel
 - Chimpansees neemt zichzelf tot object => zelfbewust
- Zelfbewustzijn is de basis van de **vorming van de identiteit**

Abstract denken als voorwaarde voor role-taking

Crossmodale perceptie: het vermogen om 2 zintuigelijke waarnemingen aan elkaar te koppelen

- Bv. je hoort iets, je draait je en je ziet vanwaar het geluid komt

Zorgt ervoor dat men zich kan **verplaatsen in de ruimte**: die ontvangen informatie kunnen combineren met een bepaald perspectief op de wereld en dit vasthouden

- Bv. Samen met chimpansee bananen verpakken in plastic en goed zichtbaar hangen (niet ruikbaar) in een kooi van een chimpansee, maar ook druiven,... achter stenen verstoppen
Je laat de chimpansee er een nachtje over slapen, de dag erna zal de chimpansee de druiven zoeken die verstopt zijn, niet proberen de bananen te nemen
De chimpansee heeft een **mentale kaart** gemaakt van de kooi, heeft zijn **perspectief** over de kooi **vastgehouden** (die hij heeft verworven door zintuigelijke waarneming)

Niet alle kinderen hebben deze capaciteit

- Bv. in keuken staan, peuter huult omdat hij denkt dat je weg bent, maakt de link niet met de keuken

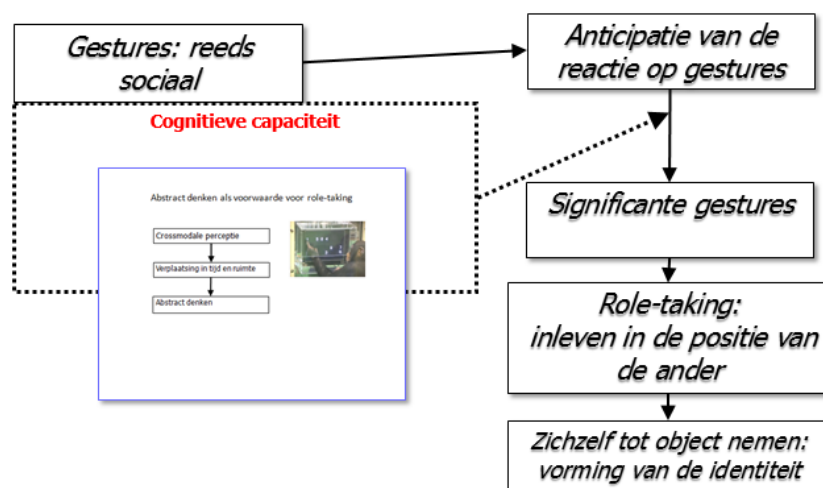
Combineerbaar met symbolen: chimpansee zou de kaart kunnen tekenen, en dan, zonder zelfs te moeten onthouden waar de druiven waren, ze toch kunnen vinden a.d.h.v. de kaart

- Kan hij echter niet
- Mensen wel

Sociale structuur van menselijke samenleving

Eerst samenleving die complexer wordt => we moeten ons erin kunnen blijven bewegen => ons brein past zich aan

NIET OMGEKEERD!

Hoe ontwikkelt een opgroeiend kind een identiteit/zelfbewustzijn? Ontologisch perspectief

Kind moet leren zichzelf tot object te nemen om zo inzicht in **zichzelf** en **het groepsleven** te ontwikkelen

Via een **sociaal leerproces** dat bestaat uit 2 fases: **play fase en game fase** en een **voorbereidende fase (imitatie)**

1. Imitatiefase

- Geen *role-taking*
- Louter imitatie zonder betekenis te begrijpen
 - Alle volwassenen rondom zich gooien bij wijze van spreken met gebaren en prikkels
 - Kind imiteert deze gebaren, kan eruit leren
 - Bv. moeder en vader zwaaien en gaan vervolgens weg, in het begin beseft het kind niet dat 'weggaan' zal volgen, maar opeens begint het kind het te snappen en weent het
=> Het kind **anticipeert** het gebaar en begint dus de symbolische betekenis te begrijpen

2. Play-stadium

- Spelen van dubbelrollen
 - Speelt bv. met poppen, om de complexiteit van gevoelens te achterhalen
 - Proberen van zichzelf vaardigheden aan te leren
 - Zich in situaties als object leren zien
= **role-taking**
 - Bv. eerder: vingers in confituurpot, opa boos, erna: zich inhouden, omdat het weet dat opa kwaad zal worden

3. Game-stadium

- Meerdere rollen spelen binnen georganiseerde sociale activiteit
 - Bv. voetballen, jezelf zien uit de posities van alle andere spelers tegelijkertijd
- **Kind ziet zichzelf** niet enkel meer vanuit het standpunt van de *significant others*, maar ook vanuit het standpunt van **de groep als geheel**
- **Gevolg:** zelfinzicht (reflexiviteit) en inzicht in het groepsleven

Na **internalisatie** van de *generalized others* (rollen van de leden van allerlei georganiseerde groepen), is men min of meer een volwassen persoon

= de **ontwikkeling van de 'Me'** is voltooid

'Me' is het **gesocialiseerde aspect van de persoonlijkheid**, de afspiegeling van de maatschappij

- Garandeert de continuïteit van normatieve aspecten van de maatschappij

'I' is het **strikt individuele, niet-gesocialiseerde element in die persoonlijkheid**

= het impulsieve, creatieve, volledig spontane en autonome gedeelte

- Zorgt ervoor dat men niet altijd voorspelbaar is en kan anders reageren dan de situatie vereist
=> gedrag niet eenzijdig door de maatschappij bepaald

Ons zelfbewustzijn is de continue conversatie tussen het 'Me' en het 'I'

- Dus verworden door een continue spreken tegen onszelf (mentaal)
- Het zelfbewustzijn staat niet los van deze inhoud ervan

Samenvatting

Socialiseringsproces is een sociaal leerproces. Menselijk gedrag is hoofdzakelijk aangeleerd.

Mead erkent het biologische aspect van de identiteit, het 'I', maar voegt eraan toe dat het de 'Me' is die de impulsen van de I opvangt. De 'Me' beheerst het menselijke gedrag, in overeenstemming met de geïnternaliseerde rolverwachtingen.

Zelfbewustzijn is dus **dynamisch**, geen statisch gegeven.

Kinderen hebben interactie nodig voor de ontwikkeling van hun intelligentie

- Ze hebben sociale contacten nodig om afstand te kunnen nemen van zichzelf
- Ze hebben sociale contacten nodig om zichzelf te objectiveren of tot object te maken

Voor ontwikkeling van het **Self** is het noodzakelijk dat het sociale proces waarin het zich ontwikkelt, harmonisch gestructureerd is.

- Niet het geval? sociale verhoudingen stellen tegenstrijdige eisen aan personen => **structurele ambivalentie**

4.2.2.2. Jean Piaget (1896-1980) (niet in les)

Veronderstelt dat zijn theorie universeel is: *de ontwikkeling van het denken verloopt in alle culturen identiek*

4 fases

1. Het sensorimotorische stadium (geboorte tot 2j)

'Begrijpen' is beperkt tot direct contact met de omgeving

- Primaire contactvormen: zuigen aanraken, luisteren of zien

Eerste 4 maanden: geen onderscheid eigen lichaam en omgeving

- 'Wat ik niet zie, bestaat niet': *geen objectpermanentie*

Na 10 maanden: objectpermanentie

- Kind zal grijpen naar object dat weggestoken wordt

Kind is **egocentrisch**: ($\neq$ egoïstisch): ziet wereld enkel vanuit eigen positie

2. Het preoperationele stadium (2 – 7j)

Mogelijkheid tot gebruik van symbolen wordt ontwikkeld.

Gewone concepten zoals aantallen, omvang, snelheid, gewicht,... nog niet gekend

- Kinderen kunnen wel tellen, maar begrijpen de echte betekenis van de getallen niet
- Vb. water uit lange smalle vaas overgieten in vaas met zelfde volume, maar bredere basis => water staat lager, maar kind zal zeggen dat er minder water is => snapt 'volume' niet

Kinderen beschikken nog niet over de mogelijkheid om de 'rol van de andere' aan te nemen

- Kind kan niet beschrijven hoe een voorwerp eruit ziet vanuit ogen van een kind dat aan de tegenovergestelde kant van het object zit

3. Het concreet-operationele stadium (7 – 12j)

Redeneercapaciteit neemt toe, maar blijft gebonden aan concrete zaken

- Begrijpen aantallen, oorzaak-gevolg, snelheid, en kunnen rol van anderen innemen
- Kunnen beginnen met ploegsporten

Abstracte begrippen zoals eerlijkheid en rechtvaardigheid kennen ze nog niet

- Kunnen een leugen aanduiden, maar wat waarheid zelf is, kunnen ze niet omschrijven

4. Het abstract of formeel operationele stadium (vanaf 12j)

Abstract denken wordt ontwikkeld

- Kunnen tot besluiten komen op basis van abstracte principes

Eerste drie stadia zijn universeel, maar niet elke volwassene bereikt het vierde stadium

- Hangt af van intellectuele training en simulanten die het individu ontvangt

4.2.2.3. Sigmund Freud (1856-1939)

Persoonlijkheidstheorie: mensen worden geboren als wezens op zoek naar onmiddellijke bevrediging van hun driften. Centraal staan de erotische driften (niet onmiddellijk seksuele wensen of behoeften)

Kinderen willen onmiddellijke bevrediging van hun behoeften, die leiden tot de ervaring van genot

- Dit kan niet in een geordende samenleving
 - Vb. eten gebeurt op vaste tijdstippen, naar wc gaan kan niet op elk moment
 - Kinderen worden dus gedwongen zich aan de realiteit aan te passen: ze worden **gedisciplineerd**
 - Het **es**: het onbewuste, op onmiddellijke bevrediging gerichte behoeften
 - Het **Über-ich**: gevormd door de maatschappelijke disciplinerende, het intomen, de regels
 - Confrontatie **es** en **Über-ich** leiden tot ontwikkeling van het **ich**: het **aan het realiteitsprincipe aangepaste organisme**
 - Verloopt niet zonder spanningen:
 - Bv. rond 4-5j: kind moet zich loswerken van ouders, mannelijke kind moet worden losgemaakt van hang naar het lichaam van de moeder, en ervaart ook een sterk antagonisme naar de vader, concurrent van de moeder
- = het **oedipuscomplex**: het kind moet deze verlangens onderdrukken om zich te ontwikkelen tot een autonoom subject

4.2.2.4. Margaret Mead (1901-1978)

Culturele organisatie van een samenleving oefent een zeer specifieke invloed uit op de ontwikkeling van de persoonlijkheid.

Aantonen door onderscheid tussen jongens en meisjes.

Komen de verschillen tussen jongens en meisjes in de Westerse samenleving ook voor in andere culturen?

2 onderzoeken:

- Coming of age in Samoa
- Sex and Temperament in Three Primitive Societies

Besluiten

Menselijke persoonlijkheid is uitermate plastisch:

Kenmerken die in het Westen lang beschouwd werden als wezenlijk onderscheid tussen vrouw en man lijken eerder culturele constructies te zijn dan essentieel biologische verschillen

Verschillen tussen individuen binnen dezelfde cultuur zijn, net als verschillen tussen individuen die behoren tot verschillende culturen, **het resultaat van verschillen in socialisatie**

4.2.3. Identiteit en zelfbeeld

De identiteit of 'Self' is het antwoord op de vragen 'Wie ben ik?', 'Hoe ben ik?'...

Via de **generalized other** worden de rolverwachtingen **geïnternaliseerd**, waardoor het mogelijk wordt op een aanvaarde manier te functioneren in een groter geheel.

- Antwoord op 'Wie ben ik?' hangt dan ook veel af van het grotere sociale geheel waarvan het kind deel uitmaakt

Door ouderdom neemt het aantal rolverwachtingen toe: het antwoord op de vraag 'Wie ben ik?' wordt gegeven door te verwijzen naar sociale relaties

- Vb. 'Ik ben kind van, ik ben student, ik ben blank, ik ben zwart...'

Identiteit gaat gepaard met bepaalde gevoelens

Deze gevoelens zijn het **resultaat van onze inschatting van de wijze waarop anderen ons evalueren**

- Identiteit bouwt mee de emoties op die we tegenover onszelf voelen
- De evaluatie die we op onszelf toepassen = ons **zelfbeeld**
 - Positieve evaluatie? **Positieve zelfwaardering**
 - Negatieve evaluatie? **Negatieve zelfwaardering**
- Zelfwaardering en identiteit zijn het resultaat van interacties met anderen

'Looking-glass-self van Cooley

Bewustzijn bestaat uit de unieke menselijke kwaliteit om zichzelf te zien van 'buiten uit'

De 'looking-glass-self' bevat 3 elementen

1. We stellen ons de wijze voor waarop we denken dat andere ons zien, waarnemen en evalueren

We hebben er een idee van hoe we overkomen bij anderen

- Vb. we kunnen denken dat andere ons als groot en mager zien

2. We interpreteren de reacties die de andere hebben, komen tot zekere besluiten over de wijze waarop andere ons evalueren en vormen ons een idee over het oordeel dat andere hierover hebben

- Vb. wat vinden de anderen ervan dat we groot en mager zijn?

3. We ontwikkelen een zelfbeeld of zelfconcept op basis van de evaluaties van anderen. We reageren op hun oordeel met gevoelens van trots, verlegenheid, schaamte, schuld...

- Vb. idee dat andere ons mooi vinden, kan leiden tot gevoelens van trots en een positief zelfbeeld

Ontwikkeling zelfbeeld berust niet noodzakelijkerwijze op accurate evaluaties, maar ook op bijvoorbeeld verkeerde inschattingen van de evaluatie van anderen.

Ontwikkeling van het Self is een continu, levenslang proces

Verder gebouwd op deze stelling

- **Ichiyama:** mensen proberen wijze waarop ze overkomen bij andere te manipuleren. Geen passieve actor, maar beïnvloedt op actieve wijze het beeld van zijn omgeving op zich aan te passen
- Invloed van sociale structuur: wederzijdse beïnvloeding zelfbeelden afhankelijk van sociale status

4.2.4. Emoties

Emoties als **gedragsregulatoren**

- Angst & schuldbesef hebben als doel sociaal ongewenst gedrag te verhinderen
- Welbehagen & hoge zelfwaardering door een compliment heeft als doel sociaal gewenst gedrag te bevorderen
- Trachten te herbeleven wat aangenaam ervaren werd en het onaangename te vermijden

Nature vs. nurture – debat

Zijn emoties aangeboren of aangeleerd?

- Wisselwerking tussen biologische basis van emoties en hun vorm in sociale groepen

Sociale bepaling en aanleren van emoties

Welke emoties in welke omstandigheden gepast zijn en op welke manier ze het best geuit worden, is sociaal bepaald en aangeleerd

- Vb. bij sterfgeval in onze samenleving: verdriet dat ingetogen geuit wordt

Emoties kunnen sociaal uitgelokt worden

- Vb. Muziek, film
- Maar ook: groep mensen waarvan iemand deel uitmaakt
 - Deze bepaalt bv. of je je al dan niet onveilig, gelukkig of angstig voelt

4.2.5. Kinderculturen: 'peergroups' en socialisatie

Constructivistische veronderstelling: kinderen beschouwen als actoren die actief informatie uit hun omgeving halen en daarmee hun beeld over de werkelijkheid vormen of hun houding tegenover deze werkelijkheid bepalen. Socialisatie is een actief leerproces

Invloed van leeftijdsgenoten, **peergroups**, hebben een invloed op het socialisatieproces

Voornaamste kenmerken van deze benadering

1. Kinderen worden beschouwd als sociale categorie
 - Onderscheiden zichzelf van volwassenen, identificeren zich met leeftijdsgenoten
 - Gekenmerkt door eigen cultuur en sociaal-structurele arrangementen
2. Het gedrag van kinderen is functie van hun participatie aan de collectieve activiteiten van deze kindergemeenschappen
 - Door dit handelen leren ze gedragsstrategieën die ze dan in sociale contexten kunnen hanteren
3. Kinderen zijn zowel lid van deze kindergemeenschappen als van de dominante gemeenschap van de volwassenen

- Door bv. deelname aan school of gezin
- Dus gedrag moet begrepen worden vanuit deze duale positie: volwaardig lid kindergemeenschap en ondergeschikt lid van de wereld van de volwassenen

Naast leeftijd, geslacht als sociale categorie

Identificatie met geslachtsgenoten leidt tot verdere opdeling in meisjes- en jongensculturen

- Zorgt voor geslachtssegregatie van de leefwereld van de kinderen
 - Blijkt uit bv. vermijden van dyadische contacten met andere geslacht

Enkele voorbeelden van verschillen: zie cursus p.109, (lijkt me niet relevant)

Gevolgen

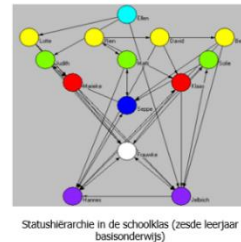
Jongens beter voorbereid op functioneren binnen hiërarchisch gestructureerde bureaucratische organisaties of sterk competitieve omgevingen

Meisjes passen zich makkelijker aan aan schoolse omgeving of kunnen beter samenwerken in kleinere groepen voor gezamenlijke doelen

Statusdifferentiatie

Wordt veroorzaakt door competitie en conflict tussen kinderen

- Hiërarchieën zijn minder duidelijk en minder stabiel dan statusrangorden van volwassenen
- Hebben betrekking op
 - verschillen in populariteit (of prestige = status)
 - verschillen in macht (= controle over gedrag van anderen)
- Positie in de statushiërarchieën heeft diepgaande gevolgen op de ontwikkeling (identiteit, psychisch welbevinden)

4.2.6. Rolsocialisatie

Socialisering blijft ook bij volwassenen verdergaan

Het verloop van de **rolsocialisatie** bij adolescenten (buiten gezins- en schoolcontext) en bij volwassenen kan worden gezien in termen van afzonderlijke **stadia** die moeten worden doorlopen.

Elke fase zorgt voor toenemende bewustwording van de impliciete en expliciete rolverwachtingen, het gedrag, de aangepaste houdingen en waarden, kennis en vaardigheden die met de positie samengaan...

De 4 stadia

1. Rolsocialisatie vooral anticiperend karakter

- Rolaspirant neemt positie nog niet in, maar heeft wel al verwachtingen m.b.t. de rolvulling
 - Vaak gestereotypeerd en geïdealiseerd

2. Formele periode, waarbij de persoon de sociale positie inneemt en de officiële en formele verwachtingen die met de rol samengaan, van binnenuit leert. Kenmerk: sterk conform gedrag

3. Informele stadium die het leren van informele en informele gedrag omvat

- Verwerven van inzicht in de informele rolverwachtingen door interactie met collega's
- Rolbekleder verwerft zekere flexibiliteit en past zijn rol aan eigen ervaringen aan

4. **Meer persoonlijke fase**, waarin de rolbekleder in staat is de eigen verwachtingen en opvattingen aan de rol op de dingen

- Aanpassing rolverwachtingen aan eigen persoonlijkheid

Zeer centrale rolsocialisatie: geslachtsrolsocialisatie

Mannen en vrouwen worden het tijdens het socialisatieproces het 'passende' gedragsspatroon bijgebracht

- Dat van vrouwen komt sterk onder druk te staan (bv. door feminisme)
- Leidt tot spanningen binnen koppels, op werkvloer... doordat verwachtingen van mannen en vrouwen over elkaar vaak ambigue of contradictorisch zijn
- Geslachtsrolsocialisatie gebeurt o.a. door de wijze waarop ouders met hun kinderen omgaan
 - Verschil in wijze waarop ouders omgaan met zoon of dochter

4.2.7. Socialisatie en structuren

4.2.7.1. De structuur van het gezin

Vertoont alle eigenschappen van **een primaire groep**: beslotenheid, directe hechte relaties, emotionele verbondenheid

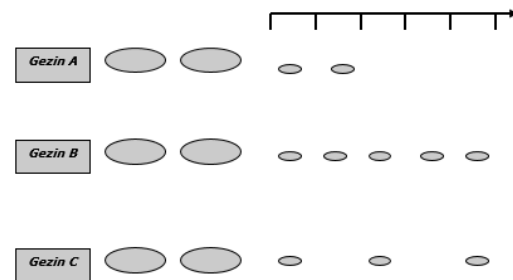
⇒ Gevolg: sterk motivatiemechanisme, beste garantie tot groei evenwichtige persoon

Vormt een onderdeel van de samenleving: **ouders zijn gemotiveerd** om kind tot succesvol lid van de samenleving op te voeden.

Cultuurfilter: gezin als vertaler van voor het kind relevante waarden en normen uit de samenleving

Intellectuele ontwikkeling van een kind is afhankelijk van

- De ontwikkeling van de andere gezinsleden
- De gezinsconfiguratie
 - **gezinsgrootte** (aantal kinderen)
 - lengte van de geboorte-intervallen (**spacing**)
- De **geboorterang**
 - Eerstgeborenen gemiddeld intelligenter dan later geboren
 - redenen: eerstgeboren krijgen meer aandacht, zijn omringd door volwassen ouders, later geboren krijgen slechts een deel van de aandacht meer (aandacht gaat ook naar andere kinderen) en zijn omringd door minder intelligente jonge broers en/of zussen, waardoor het gemiddelde intelligentieniveau rondom hen verlaagd
 - Dit negatief effect vervalt wanneer de **spacing** tussen de geboortes groot genoeg wordt

Gevolg: snellere cognitieve ontwikkeling bij eerstgeborenen en kinderen uit kleine gezinnen

Relevantie: effecten van gezinsconfiguratie op gedrag en ontwikkeling van kinderen kunnen niet via genetische overdracht worden verklaard (zie nature-nurture discussie)

4.2.7.2. Het gezin binnen de sociale structuur

Welke waarden en normen uit de maatschappij een kind meekrijgt van zijn/haar ouders, is o.a. afhankelijk van de sociale klassenpositie die de ouders in de samenleving innemen:

- **Arbeidersouders:** gehoorzaamheid, netjes de regels volgen, niet in de problemen komen...
 - Arbeidersouders ook meer geneigd om fysieke bestraffing te gebruiken
 - Reden: arbeiders meestal sterk gesuperviseerd, hebben weinig ruimte voor eigen initiatief en geven dus deze waarden en normen die voor hun leven belangrijk zijn mee.
- **Middenklasseouders:** veel aandacht voor stimuleren van nieuwsgierigheid, de kans om zichzelf te zijn en zelfcontrole
 - Aandacht voor motiveren van kinderen, passen minder fysieke bestraffing toe, eerder motivatie d.m.v. argumentatie
 - Reden: arbeidssituatie gekenmerkt door eigen initiatief en creativiteit, dus geven ze deze waarden & normen mee.

Socialeklassepositie heeft een belangrijk effect op de mate van onafhankelijkheid binnen het werk.

Die zelfstandigheid heeft een aantoonbare invloed op intellectuele flexibiliteit en waardering van individuele onafhankelijkheid (die dan al dan niet wordt doorgegeven aan de kinderen)

4.2.7.3. Referentiegroeptheorie

Aanzet door Stouffer (1949) over de houding van soldaten tegenover hun promotiekansen:

“Relatieve deprivatie”: de houding tegenover bepaalde vormen van achterstelling wordt eerder bepaald door normen die gehanteerd worden om de situatie te beoordelen, dan door de werkelijke graad van achterstelling

- Vb. hoe kleiner de kans op promotie in een gegeven legereenheid, hoe positiever de houding van de soldaten tegenover die promotiekansen
 - Wanneer de promotiekansen gunstig zijn, zal een soldaat die niet gepromoveerd wordt zich vergelijken met soldaten die wel gepromoveerd zijn en zich benadeeld voelen.
 - Zijn de promotiekansen ongunstig, zal de niet-gepromoveerde soldaat zich niet benadeeld voelen, omdat hij zich vergelijkt met de andere niet-gepromoveerde soldaten.

=> **geen absolute deprivatie, maar relatieve:** tekort merkt men pas door zich met anderen te vergelijken

Verdere uitwerking door Merton (1957): referentiegroeptheorie

Twee soorten referentiegroepen: **normatieve** en **comparatieve referentiegroep**

- **Normatieve** referentiegroep: bron van waarden & normen waarop een persoon zijn gedrag afstemt
- **Comparatieve** referentiegroep: vergelijkingsbasis voor individu om zijn eigen situatie te beoordelen
- Welke factoren bepalen of iemand de eigen groep of een andere groep als referentiegroep neemt?
 - **Anticipatory socialization:** persoon neemt normen, waarden & attitudes over van een groep, nog voor hij/zij tot die groep behoort (vb. persoon in opwaarts beroepsmobiel)

Het hebben van gemeenschappelijke ervaringen bepaalt of iemand specifieke referentiegroep kiest

De referentiegroeptheorie is belangrijk omdat het toont dat de waarden & normen van het individu ook beïnvloed worden door groepen waartoe men niet behoort, maar die men wel als referentiegroep beschouwt

THEMA 6 : Sociale stratificatie

6.1 Het ontstaan van sociale stratificatie

Sociale ongelijkheid

De ongelijke verdeling van schaarse en gewaardeerde middelen over de verschillende subgroepen van een samenleving.

Voorwaarden

Sociale differentiatie: evolutie van eenvoudige naar complexe samenlevingen, bv. ontstaan van families

De aanwezigheid van een economisch surplus: overgang van eenvoudige naar gevorderde landbouwproductie

Sociale stratificatie

Een geïnstitutionaliseerde vorm van sociale ongelijkheid

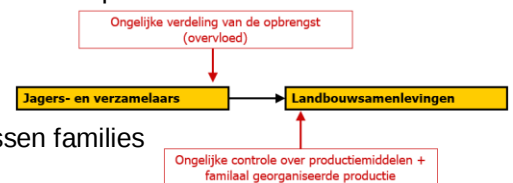
- De sociale ongelijkheid wordt erkend en ideologisch verrechtvaardigd
- Regels structureren de verdeling van gewaardeerde middelen, diensten en posities

Ontstaan

Stap 1: in de overgang van jagers- en verzamelaarsculturen naar landbouwsamenlevingen:

Eerste vorm van sociale stratificatie en sociale klassenvorming, wanneer via erfrecht ondersteunde familiale verschillen in de controle over productiemiddelen ontstaan

- Jagers en verzamelaars: egalitaire samenleving
 - = algemene maatschappelijke gelijkheid willend of voorstaand
- Jagers en verzamelaars in rijke omgeving: wekt stabiliteit en vertrouwen op
 - Toename van sedimentaire leefwijze
 - Collectief jagen vermindert
 - Delen van voedsel voortaan meer binnen familie i.p.v. tussen families
 - Ongelijke verdeling van de opbrengsten
- Landbouwsamenlevingen: ongelijke controle over de productiemiddelen: ontstaan van sociale klassen
 - Bepaalt door **geslachtsratio** en **afhankelijkheidsratio**, respectievelijk:
 - Aantal mannen t.o.v. vrouwen in een familie
 - Aantal productieve t.o.v. niet-productieve familieleden
 - Ontstaan **surplus** bij families

Stap 2: ontstaan van klassen

Ontstaan van ongelijke toegang tot productiemiddelen (machines, gereedschap, maar belangrijker: **grond**)

Door technologische groei: per persoon minder land nodig => verdere toename sedimentaire leefwijze => bevolkingsgroei + kleinere, intens bewerkte landbouwgronden => bevolkingsdruk => landbouwgrond wordt schaars => leidt tot competitie => ontstaan maatschappelijke ongelijkheid: sterkere families hebben meer grond, zwakkere minder

6.2 Stratificatie in landbouwsamenlevingen?

3 types van institutionalisering van de sociale ongelijkheid: slavernij, kasten en standensamenleving

Gemeenschappelijk: voornaamste basis van sociale ongelijkheid is toegang tot landbouwgrond

Verskil: de manier waarop de samenleving deze stratificatie reguleert

6.2.1 Slavernij

Basis: voornamelijk het nemen van gevangenen tijdens oorlogen

- Kunnen op productieve wijze ingeschakeld worden, gezien de voortdurend nood aan arbeidkracht

Slaven worden beschouwd als eigendom van een andere persoon

- Juridisch geregeld
=> onderdeel van een legale orde

De controle over slavenarbeid is **gebaseerd op geweld** (legale verplichte tewerkstelling)

6.2.2 Kasten

Ordering van mensen op basis van eer (prestige)

- Toekennen eer op basis van positieve maatschappelijke evaluaties van niet-economische kenmerken
 - Vb. religieuze status, ras, etniciteit
- Vervolgens koppelen aan economische posities
 - Vb. grondbezug, beroep

Bepaalde etnie of ras kan dan als **onrein** beschouwd worden

- Niet-economische kenmerken zijn toegeschreven!
- Vb. men is onrein op basis van hun slechte prestaties tijdens hun vorig leven
 - Positie ligt dus vast vanaf geboorte en kan niet veranderen

Kastensysteem is dus expliciet gebaseerd op een religieuze (of ideologische) verantwoording van sociale stratificatie

6.2.3 Standen

Hiërarchie van standen

Hogere status door landbezit en politiek-militaire posities

1. Edelen

- Verwijzen naar kenmerken van superioriteit: moreel besef, aangeboren leiderschap...
- Erfelijk gemaakt

2. Geestelijken

3. boeren, ambachten, burgers

Typerend: heer-vazal-relatie

Bepaald door wederzijdse rechten en plichten, in een door landheren gedomineerde landbouweconomie gebaseerd op uitbuiting van landlozen

6.3 Stratificatie in industriële samenlevingen: klasse

Na en tijdens de industrialisatie:

Klassenmaatschappij: relatief open samenleving

Verschillende klassentheorieën: Marx, Weber, Dahrendorf en Bourdieu

6.3.1 Marx (1813-1883)

Economische onderbouw en culturele bovenbouw:

Economische onderbouw: de sociale organisatie van de economische productie

- Getypeerd door de **productiewijze**
 - Productiemiddelen + menselijke arbeidskracht én sociale verhoudingen

Sociale klasse wordt bepaald door plaats in de productie

1. Arbeiders
 - Moeten overleven van de verkoop van hun arbeidskracht
 - Geen onderscheid in bv. topvoetballer en fabrieksarbeider: beiden loonarbeiders
2. Kapitalisten/bourgeoisie
 - Eigenaars van kapitaal of zij met beschikkingsmacht over productiemiddelen en arbeidskracht
3. Grondbezitters

Delen allemaal eenzelfde positie: al dan niet bezitten van productiemiddelen, en betrekken hun inkomsten uit eenzelfde bron

Culturele bovenbouw: religie, recht, staat: legitimeert de sociale verhoudingen in de economie

- Bv. in slaven economieën: getypeerd door sterke nadruk op wettelijke eigendomsregelingen
- Bv. in kastensysteem: inbreng van religie cruciaal
- Bv. standensysteem: noblesse oblige principe centraal

Tegenover welvaart en macht staan ook verplichtingen

- Zekere tegenprestatie, die voldoende is om sociale verhoudingen te rechtvaardigen

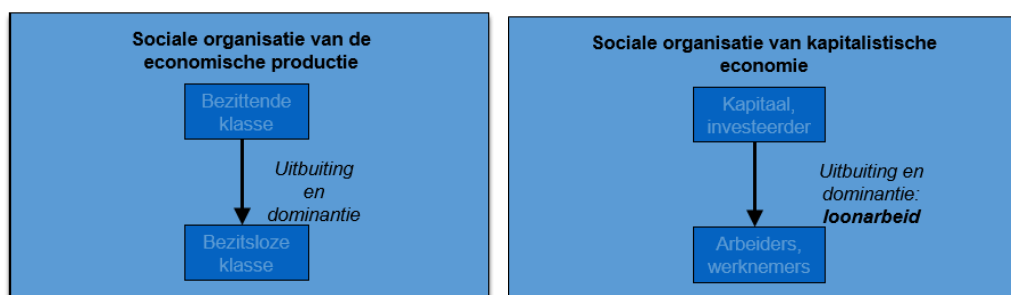
Analyse van de kapitalistische samenleving

Sociale organisatie van de productie in een kapitalistische samenleving:

- Markt: vraag en aanbod
- Bedrijf: hiërarchie, dominantie:

Arbeid en kapitaal vormen de voornaamste sociale posities: hun verhouding is gekenmerkt door een **objectieve belangentegenstelling** en door **uitbuiting** en **dominantie**

- Belangentegenstelling: arbeiders willen arbeid zo duur mogelijk verkopen, kapitalist wil deze net zo goedkoop mogelijk aankopen

Een kapitalistische economie: C-M-C maakt plaats voor M-C-M, winstmaximalisatie staat centraal

- C = consumer good
- M= money

Uitbuiting

De klasse van de investeerders eigent zich de **meerwaarde** van de productie toe

- Meerwaarde van een goed = ruilwaarde – productiekost
- Ruilwaarde of marktwaarde: vraag x aanbod
- Productiekost: arbeidstijd x huurprijs van arbeid

Uitbuiting is een sociale relatie die volgt uit

- de instelling van de loonarbeid
- de competitie onder kapitalisten voor de controle over kapitaal

Sociale klasse: Marx' visie

Sociale klassen:

Collectiviteiten van wie de leden **op eenzelfde wijze in relatie staan tot de productiemiddelen** of een **gelijkaardige rol vervullen** in het economisch productiestelsel

Twee criteria:

- Objectief criterium: **positie** in de productieverhoudingen met daarmee verbonden **belangen**
- Subjectief criterium: **klassenbewustzijn**: hiervoor moeten mensen in dezelfde klasse met elkaar in contact komen
 - Van **Klasse-an-sich** naar **Klasse-für-sich**

Samengevat

Ultieme tegenstelling in een samenleving: belangen van bezitters van productiemiddelen en bezitlozen

- De klassenstrijd die hieruit voorkomt, zorgt voor **sociale verandering**
- Noodzakelijke uitkomst van deze klassenstrijd: **klasseloze samenleving** met **collectief bezit** van productiemiddelen

6.3.2 Weber (1864-1920)

Correctie van Weber: multidimensionale benaderingen

Onderscheid tussen **klasse, status en partij**

Economische orde: klassen

Een klasse = verzameling mensen in eenzelfde economische situatie

- Hebben vergelijkbare levenskansen
- Vloeit voort uit bezit van goederen of van de mogelijkheid tot het verkrijgen van een inkomen
- De waarde van die goederen of mogelijkheid tot verwerven van inkomen wordt bepaald door werking van de goederen- of arbeidsmarkt (vraag en aanbod)

Verwijst zowel naar bezit van productiemiddelen en naar scholing of competenties

Sociale orde: statusgroepen

Statusgroepen zijn echte gemeenschappen gekenmerkt door een gezamenlijke levensstijl

- Gebaseerd op etniciteit, religie, afstamming...
- Positieve en negatieve beoordeling van het prestige/levensstijl van een persoon of een groep
- Mensen vormen een groep, die zich differentieert van andere groepen

Legale/politieke orde: belangengroepen (= 'partijen')

Klassen of statusgroepen kunnen overgaan tot **organisatie in het politieke veld: belangengroepen**

- Kunnen meerdere klassen of statusgroepen omspannen
 - Vb. gebaseerd op woonplaats, leeftijd...
- Enkel in samenlevingen met een staatsstructuur
- Echte groepen, want ze zijn georganiseerd, gepland en gericht op een gezamenlijk doel.

Andere benadering

Drie verschillende vormen van macht

1. Klasse: macht gebaseerd op bezit of vaardigheid

- Objectieve, materiële machtsbronnen

2. Status: macht gebaseerd op de overtuiging van mensen

- Erkennen van hogere kwaliteiten door gemeenschap)
- Berust op een gedeelde visie van wat goed of respectabel is
- Vb. adel werd bepaalde eigenschappen toegedicht

3. Belangengroep: macht gebaseerd op afspraken tussen mensen

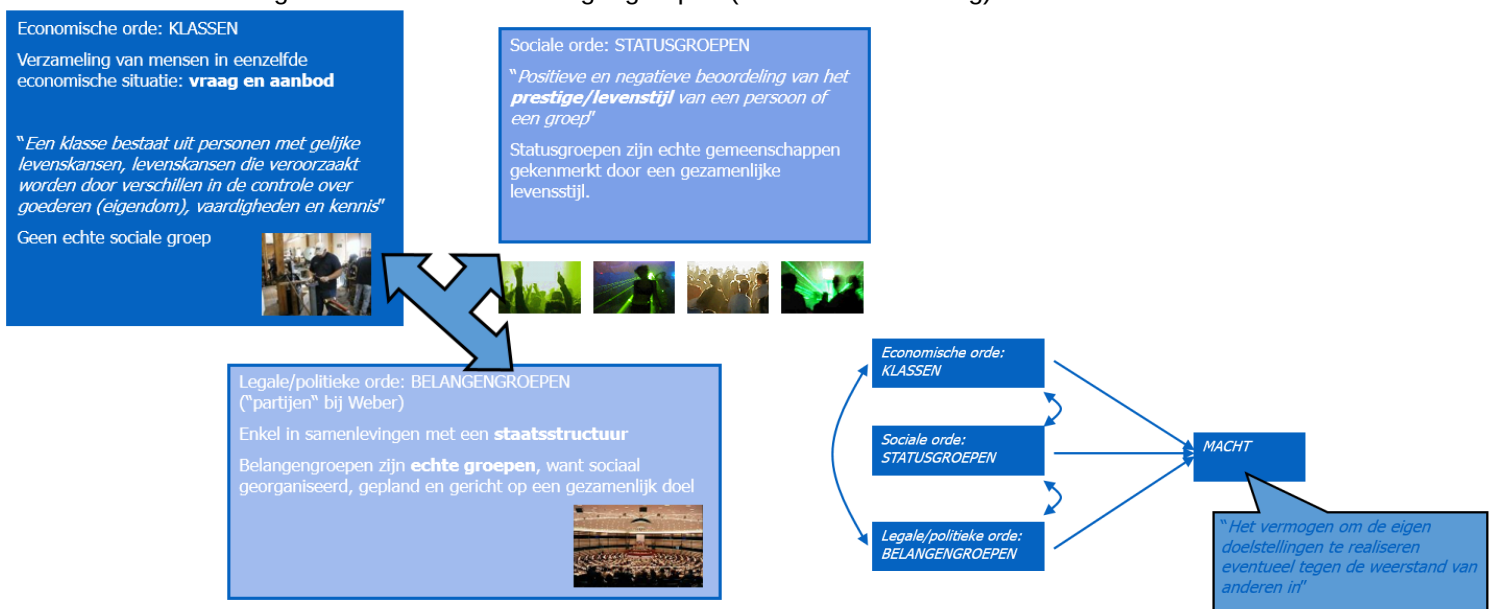
- Kan zich uiten in coalities en wetgeving/statuten

Wijze van organisatie van samenleving bepaald de uitwisseling tussen deze 3 hiërarchische ordes

In stabiele landbouwsamenleving: mensen met hoge positie in economische orde, worden ook gezien als superieur (status) en zij wegen dan ook zwaar door in de samenleving (belangengroep)

- Bij evolutie van een samenleving (bv. Franse revolutie): de ordes breken af en herschikken

Bv. opkomst ICT: ICT'ers namen specifieke klasse in, hun vaardigheden waren belangrijk (hoge klasse), maar op hun levensstijl in de maatschappij werd neergekeken (laag prestige: sloffen, trainingsbroek,...), deze lage prestige omarmden ze. Momenteel wordt de levensstijl van de ICT'ers steeds meer gewaardeerd in de samenleving en er vormen zich belangengroepen (bv. Mark Zuckerberg)

6.3.3 Marx en weber vergeleken

Marx' theorie: theorie over groepvorming

- Al dan niet beschikken over eigendom leidt tot ontwikkeling van gelijke denkbeelden en gemeenschappelijk handelen
 - Enkel d.m.v. deprivatie en voldoende communicatie om tot organisatie en collectieve actie over te gaan
- Intellectuelen moeten meewerken aan het bewustwordingsproces van de arbeiders

Weber: gemeenschappelijke klassensituatie niet onmiddellijk aanleiding tot organisatie

- Differentiatie binnen de bezitlozen
 - Verschillen in scholingsgraad en skills
 - Onderscheid hoofd- en handarbeiders
- Ook buiten economisch veld breuklijnen die klassenstrijd doorkruisen
 - Status- en partijvorming op basis van etniciteit, religie, nationaliteit

6.3.4 De uitbreiding van de Marxistische en Weberiaanse visie: Dahrendorf

Kritiek op Marx:

1. Ook sociale klassen in communistische staten
 2. Geen homogenisatie, maar differentiatie van sociale klassen
 3. Scheiding tussen eigendom en beheer van productiemiddelen
 4. Institutionalisering van het klassenconflict
- Er is een constant klassenconflict, maar de samenleving past zich eraan aan

=> Nood aan meer abstracte omschrijving van sociale klasse

Door vervanging van begrip **bezit** door **gezag**

- Belangengroep hun hiërarchische positie wordt bepaald door de mate waarin de leden over gezag kunnen beschikken
- **Bezit** is in feite een gelegitimeerde vorm van machtsuitoefening over objecten (**gezagsuitoefening**)

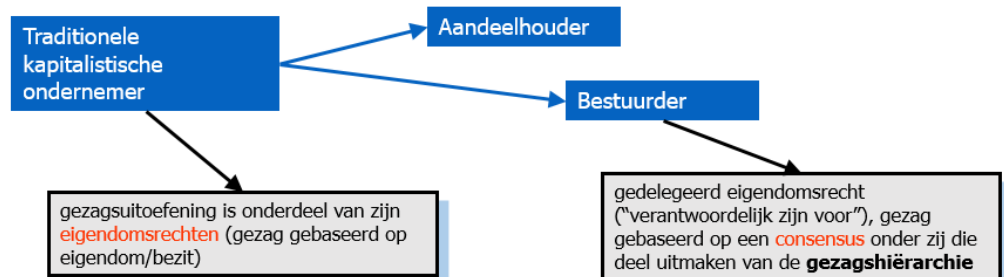
Maar ook over mensen!

- Vb. prof zegt tegen leerling 'je bent gebuisd': aantonen met de cijfers => gelegitimeerde machtsuitoefening

Gezag is wel contesteerbaar!

Voorbeeld:

- Vroeger: je was eigenaar van een bedrijf en managede het ook
Nu: splitsing eigendom en bestuur (aandeelhouder en manager)

Twee criteria

Objectief criterium: gezag

1. wie gezag uitoefent
2. Wie gezag ondergaat

Subjectief criterium:

1. Quasigroepen
= groep posities waaraan autoriteit verbonden is
2. Reële belangengroepen
= wanneer latente belangen die de quasigroepen kenmerkt, manifeste belangen worden

6.3.5 Pierre Bourdieu (1930-2002)

Bouwt verder op Weber's ideeën

Er is een onderscheid in economisch en cultureel kapitaal

Economisch kapitaal: geld en eigendom

Cultureel kapitaal: attitudes en competenties die bijdragen tot optimaal functioneren in de samenleving

Vb. Arthur Miller: groot schrijver (groot cultureel kapitaal), boeken verkochten goed, dus ook een groter economisch kapitaal => verwerven van groot symbolisch kapitaal door huwelijk met Marilyn Monroe => positie wordt hegemonisch (moeilijk contesteerbaar) => bepaalt levenskansen

We zetten culturele en economische kansen voortdurend in voor het verwerven van levenskansen

- Deze twee kapitalen worden ook voortdurend afgestemd aan elkaar

Waarom presteren arbeidskinderen minder goed op school? Culturele kapitaaltheorie

Arbeiderskinderen: minder cultureel kapitaal: ze zijn benadeeld qua vertrouwdheid met de algemene cultuur, taalvaardigheid en informatie aangaande de werking van school en onderwijs

Democratisch onderwijs: gevolg: culturele achterstand wordt omgezet in een gebrek aan capaciteit

6.4 Sociale mobiliteit

Sociale mobiliteit = verandering van plaats binnen het stratificatiestelsel

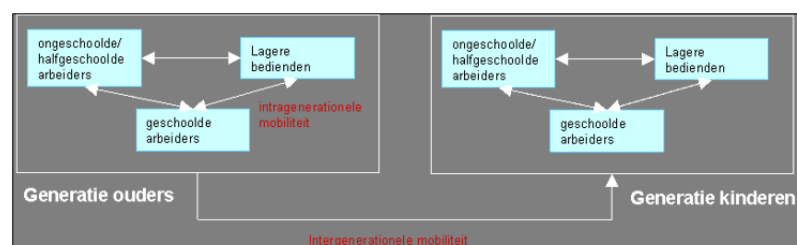
- Binnen de beroepsloopbaan het individu: **intragenerationele mobiliteit**
- Verschil tussen positie ouders en die van de zoon/dochter: **intergenerationele mobiliteit**

Intergenerationele en intragenerationele mobiliteit en de vorming van sociale klassen

Contradictorische posities zijn mogelijk: hoge sociale klasse omdat je een professionele job uitoefent, maar de rest van je familie zijn handarbeiders, dus **leer je je in beide groepen bewegen**

Twee types oorzaken van sociale mobiliteit

1. Veranderingen in het aantal beschikbare plaatsen in een bepaalde positie of klasse
 - Wijziging in structuur beroepsbevolking zorgt voor vrijkomen van nieuwe posities
 - Bv. technologische ontwikkelingen creëren meer arbeidsposities in informaticasector
2. Tekort aan mensen om bepaalde posities in te vullen door bv. oversterfte,

Statusverwerving

- Mensen kunnen andere positie dan ouders innemen, omdat ze meer of minder inspanning leveren om succesvol te zijn
 - Bv. halen van een hoog diploma

6.5 Hoe worden economische klassen sociale klassen?

Sociale klassenformatie: omvorming van een klasse als categorie in het economisch systeem tot een klasse als groep van met elkaar interagerende mensen.

Weber

Begrip **sociale klasse**: reeks klassensituaties waartussen een uitwisseling van mensen vaak voorkomt

- Vb. huwelijkscontacten: veel huwelijke tussen laag- en hoggeschoolden? Er bestaat één grote sociale klasse: *de arbeidersklasse*

Aantal **strategieën** die bepaalde groepen hanteren **om** hun **klassepositie te beschermen**

- **Social closure** of sociale sluiting: proces waarbij groepen hun positie vrijwaren door de toegang tot hun machtsbronnen af te schermen voor outsiders
 - vb. beperken van de huwelijkspartnerkeuze: bezittende families hebben neiging om kinderen te laten huwen met andere bezittenden

Giddens

Structuratie: proces waarbij economische klassen in een proces van dagdagelijkse handelingen sociale klassen worden

- **Mediate structuration:** verwijzing naar mobiliteitskansen
 - Hoe lager de kansen zijn om (inter- en intragenerationeel) uit een specifieke economische klasse weg te geraken, hoe groter de kans dat op basis van deze economische klasse een sociale klasse gevormd zal worden
 - => Sociale mobiliteit verhindert klassenvorming, maar onderlinge sociale mobiliteit bindt economische posities (beroepen) in sociale klassen
- **Proximate structuration:** onze dagelijkse leefwereld zorgt er (soms) voor dat mensen minder en of anders in contact komen met andere klassen => belemmert klassevorming
 - Breuklijn die ontstaat in de economische sfeer dan ook gereproduceerd in sociale sfeer
 - 2 factoren:
 - **Arbeidsverdeling op werkvloer** (handarbeiders en bedienden werken in fysiek andere ruimtes)
 - **Hiërarchische structuur van het bedrijf:** onderscheid van zij die bevelen geven en zij die ze opvolgen kunnen leiden tot vorming van verschillende sociale klassen

Bourdieu

Habitus: sociaal geconstrueerd systeem van **disposities**, begrepen als min of meer onbewuste neigingen om de dingen op een bepaalde manier te doen

- Ontstaan uit mate van economisch en cultureel kapitaal die mensen (en hun ouders) hebben
- Prereflexief: niet altijd te reduceren tot het bewust naleven van normen of rationeel handelen
 - Vb. habitus van de dominante klasse: primaire impulsen en basisbehoeften sublimeren d.m.v. materiële welstand: stijl primeert, functionaliteit wordt genegeerd: bv. omslachtig i.p.v. direct taalgebruik, opera i.p.v. housemuziek, nouvelle cuisine i.p.v. fastfood...

Zo ontstaan dus ook collectiviteiten, groepen van mensen die eenzelfde klassenpositie en leefstijl delen.

- Op indirecte, onbewuste manier

6.6 Is sociale stratificatie noodzakelijk?

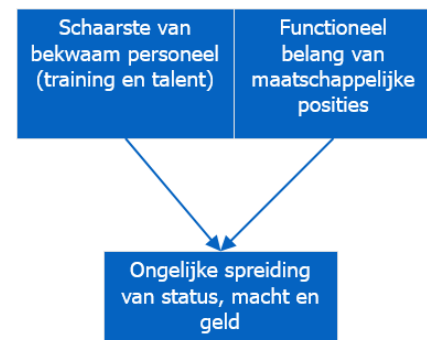
De functionalistische theorie van sociale stratificatie van Davis & Moore

Verantwoording voor ongelijkheid in weddes: **functionele verklaring:**

- CEO zijn is een belangrijke functie
- Vereist talent, motivatie..., beperkt aantal individuen komt in aanmerking
 - Mechanisme om de correcte personen op deze functie te krijgen?

Geef aan deze functies **goodies**: beloon de mensen die deze functie aannemen:

- Via **status, wedde en macht**
- Bv. als dokters lage loon zouden krijgen, zouden gekwalificeerde mensen de motivatie niet hebben om dokter te worden

Sociale stratificatie is dus een mechanisme dat ervoor **zorgt dat schaars talent op de juiste plek komt**

- Ongelijke spreiding van status, macht, materiële goederen... is een reflectie van de spreiding van de belangrijkheidsgraad van de functies (**allocatie en motivatie**)
- Noodzakelijk??

Kritieken op functionalistische theorie

Hoe kan bepaald worden wat een belangrijke positie is zonder te vervallen in een tautologie

Belang van functie moeten we **los zien van de wedde**

- Alternatief: kijken naar belang van de functie in de samenleving
 - Functies met een grote **interruptiecapaciteit**
 - Vb. vuilnisophalers staken => structuur van het land stort als het ware ineen
 - Waarom worden deze dan niet meer betaald?

Geld en aanzien fungeren niet voor alle bekwame personen als motivatiemechanismen

Geld en prestige wel belangrijke motivatiemechanismen

- Vele functies zouden niet adequaat vervuld worden, moest rollenallocatie enkel door persoonlijke interesse en vrijwillige inzet bepaald worden

De veronderstelling dat bekwame personen schaars zijn, klopt vaak niet

=> distributie van prestige en geld valt vaak niet samen met de distributie van bekwaamheid en schaarste

- Talent is niet schaars, maar overvloedig!
 - Vb. overeducation
- Veel mensen oefenen een job uit die ze graag doen, ze hebben misschien talent om een hogere job te doen die meer verdient, maar deze motivatie is niet groot genoeg
 - Er is dus iets mis met het functionalistisch idee
 - Andere factoren spelen een rol, zoals processen van sociale uitsluiting of “**social closure**”
- Veel mensen worden uitgesloten uit arbeidsmarkt, waardoor hun talent niet benut wordt
 - Bv. vrouwen, werklozen, immigranten en nieuwe Belgen

Echte vraag is eigenlijk: hoeveel weddespanning (SS) is functioneel voor de samenleving?

- Economie kan geen antwoord bieden
 - Wel: geen geld hebben komt de economie niet ten goede
 - + te veel geld hebben komt de economie ook niet ten goede

6.7 Sociale ongelijkheid op basis van geslacht

Geslachtsongelijkheid

Ongelijke toegang tot schaarse en gewaardeerde middelen op basis van het lidmaatschap in een gendercategorie

Geslachtsstratificatie

Institutionalisering van deze geslachtsongelijkheid

- Regels, normen... die deze ongelijkheid legitimeren

Nature vs. nurture debat ligt aan de basis van de sociologische theorieën over geslachtsstratificatie

- Vrouwen hebben ‘van **nature** uit’ een wens om voor hun kinderen te zorgen
>< **nurture**: vrouwen hebben vaak geen andere keuze, omdat een hoog prestigieuze job moeilijk te combineren valt met het huishouden
- 2 belangrijke theorieën
 - **Conflicttheorie van Randall Collins**
 - **Economische theorie van Rae Lester Blumberg**

Conflicttheorie van Randall Collins

Status man-zijn en vrouw-zijn bepaald door 3 factoren:

1. Controle over materiële goederen
2. Fysieke kracht
3. Fysieke aantrekkelijkheid

Beginnt uit hypothetische situatie, waarin geen maatschappelijke context is

Wat bepaalt de machtsbepaling tussen man en vrouw?

- **seksuele stratificatie:** wie heeft toegang tot jouw seksualiteit + hoe wordt deze toegang geregeld?
- Mannen vaak fysiek sterker en een grotere seksuele drive => vrouwen worden *rauwe objecten*, en mannen een geval van vraag en aanbod
 - **Schaarste** in toegang vrouwelijke seksualiteit => **lokt competitie uit** => leidt tot **structurering**: systeem van **ongelijke toegang**

Er ontwikkelt zich een systeem van seksuele stratificatie met als basis **verwantschap**: families regelen de toegang tot seksualiteit

- Bv. hoe mannen waken over vrouwelijke seksualiteit (de vader over de dochter)

Geldt enkel in hypothetische wereld!

In realiteit: rest van de samenleving ook belangrijk: 4 types

1. Tribale samenlevingen

Weinig of geen economisch surplus

- Weinig ongelijkheid qua economische zaken

Gevolg: partnerkeuze vooral gebaseerd op **wederzijdse aantrekkelijkheid**, het **uiterlijk**

- Kleine factor: mannelijke fysieke kracht

Resultaat: een licht mannelijk overwicht

2. Pre-industriële agrarische samenlevingen

Landbouweconomie is **familiaal** georganiseerd (patriarchale samenleving)

Veel economisch surplus

- Welstand binnen families groeit: sociale ongelijkheid ontstaat

Gevolg: huwelijk reguleert de ruilverhoudingen tussen families, de waarde van vrouwen wordt volledig door haar **ruilwaarde** bepaalt

Vrouwen kunnen pas macht verwerven als partners van mannen op dominante sociale posities

- Nochtans: de vrouwen werken meer, maar hebben minder prestige

3. Vroeg-industriële samenleving

Opkomst van de (moderne) staat + industrialisatie als gevolgen

Ontstaan van belangengroepen die niet op familiale basis georganiseerd zijn (statusbureaucratie, bedrijf)

Scheiding woon- en werkplaats en opkomst van private huishoudens (niet bij rest van familie wonen)

Systeem van loonarbeid wordt dominant, maar enkel mannen hebben er toegang tot

Resultaat: macht van de families verminderd, maar de positie van vrouwen blijft even ongelijk, omdat ze niet tot economische middelen kunnen

4. Gevorderde markteconomie

Vrouwen kunnen zelfstandige economische middelen verwerven

- Redenen: de economie is zo complex geworden dat we niet zomaar 50% van de werkgelegenheid kunnen verwaarlozen

- + de gulzigheid van de welvaartsstaat kan zich dit ook niet permitteren
- => vrouwen moeten ook werken

Economische macht van vrouwen, determinant van geslachtsgelijkheid (Rae Lester Blumberg)

Macht wordt in een samenleving **niet bepaald door fysieke kracht**, maar door **de kracht om coalities te sluiten**

- Vb. 5 vrouwen vs. 1 man: vrouwen winnen: fysieke macht man wordt overspoeld door macht om coalities te sluiten

Machtsverschil macht en vrouw is het gevolg van een **verschillende economische macht**

- De controle over de productiemiddelen
- Niet de absolute, maar de **relatieve economische macht** van vrouwen is belangrijk

Economische macht kan worden omgezet in invloed in andere sferen van het leven

- Vooral domein van reproductie en seksualiteit zijn belangrijk

Wat bepaalt de economische macht van vrouwen?

1. De strategische onvervangbaarheid van het arbeid van vrouwen

- Relatief aandeel in de economische productie
- Technische deskundigheid
- Mate van autonomie (autonoom kunnen werken, los van mannelijke supervisie)

2. Het heersende familiestelsel

- Geldend erfrecht: matrilineair/patrilineaal
- Vestigingsgewoonten: matri-, patri- of neolocaliteit
 - Waar men na het huwelijk gaat vestigen

3. De heersende ideologie, de politieke en militaire macht van mannen

- Samenleving waarin mannen centrale politieke/militaire instellingen controleren, gebruiken ze deze macht om hun positie in de andere sferen van de maatschappij veilige te stellen
 - Vb. verkrachting door soldaten als onderdrukking in oorlog
 - Vb. uitbetaling van 'gezinsinkomen' aan man i.p.v. de lage lonen van vrouwen in de 19e eeuw, omdat deze anders veel gewenster zouden worden op de arbeidsmarkt
- Culturele factoren, zoals de instelling van het klassieke huwelijk
 - Vrouw emotionele verzorger met economische macht gecontroleerd door vrouwen?
 - Dubbele moraal inzake buitenechtelijkheid? (verboden voor vrouwen, OK voor mannen)

THEMA 8: SOCIALE VERANDERING

8.1. De Classificatie van samenlevingen: inleiding

Veel verschillende indelingen van samenleving mogelijk, hanteren elk een aantal criteria om maatschappijen in categorieën te groeperen

- Vb. etniciteit en verwantschap, technologie, sociale organisatie van economische productie, demografische omvang...

Indeling **horden, stammen, chiefdoms, staten en wereldrijken** is een **crossculturele & panhistorische** classificatie van samenlevingen

8.2. Niveaus van maatschappelijke organisatie

8.2.1. Horde

- Economische productie: jagen en verzamelen
- Egalitaire samenlevingen
- Eenvoudige differentiatie/arbeidsdeling
- Geen formeel leiderschap
- Integratie:
 - Directe wederzijdse ruil
 - Exogamie: kiezen partner uit andere horde
 - Veel informele contacten

8.2.2. Stam

- Grootschaliger dan horde
- Economische productie: eenvoudige tuinbouwcultuur
- Sedentair: blijven op dezelfde plek
- Egalitaire samenleving
- Geringe differentiatie: o.a. **sodaliteiten**: op geslacht/leeftijd gebaseerde associaties tussen leden
- Integratie
 - Wederzijdse economische afhankelijkheid
 - **Sodaliteiten**

8.2.3. Stam met opperste gezag (Chiefdoms)

Overgang: rank societies en "big men systems"

- Men kan invloed krijgen over andere mensen door hun welvaart te delen
- Families organiseren feesten, tonen hun prestige

Leidt tot chiefdom (koninkrijk)

- Economische productie: gevorderde landbouw (akkerbouw, irrigatie)
- Intensieve economische ruil (indirect op lokale markten of (zonder geld) via centrale redistributie)

- Cruciale overgang: ontstaan van sociale stratificatie
- Hiërarchisch gestructureerd
- Sterke toename complexiteit
 - Differentiatie (instellingen)
 - Centralisatie: centraal politiek bestuur (chief)
 - Meerdere beslissingsniveaus
 - Verhouding (verwantschap) tot de chief is cruciaal
 - Externe differentiatie/ geen interne differentiatie
 - Ontstaan steden

8.2.4. Staat

Systeem niet meer gebaseerd op familierelaties

- Bureaucratisch georganiseerde overheid die gewettigd is controle uit te oefenen en geweld te gebruiken binnen een bepaald territorium (**monopolie op geweld**)
- Centraal politiek bestuur is intern gedifferentieerd (>< chiefdom), en daardoor **sterker geïntegreerd**
- Staat is rechtspersoon en reageert op basis van wetten: geen persoonlijke machtsrelaties, wel bureaucratische organisatie (**niet op basis van verwantschap**)

=> staten zijn regionaal gereorganiseerde samenlevingen met gespecialiseerde regionale instellingen, militaire en bureaucratische, die controleren en beheren en die niet op verwantschap zijn gebaseerd

8.2.5. Wereldrijken

Dominante staat in een regio met lange voorgeschiedenis van competitie tussen staten (of tussen staten en chiefdoms)

- Zelfde als staten, maar groter in omvang

8.2.6. Besluit

Grotere en complexere gemeenschappen vereisen meer effectieve integratie om te functioneren

Voornaamste middelen integratie:

- Horde: huwelijks- en gezinsrelaties
- Stam: familiale banden en sodaliteiten
- Chiefdoms: arbeidsverdeling, (ongelijke) herverdeling van goederen en centralisatie van gezag
- Staat: wettelijke controleorgaan

Ofwel zal een gemeenschap zich splitsen in meerdere sociale eenheden ofwel zal ze nieuwe integrerende mechanismen ontwikkelen om de maatschappij in stand te houden.

Deze classificatie staat ons niet toe hedendaagse samenlevingen van elkaar te onderscheiden

8.3. Sociale verandering

8.3.1. Inleiding

Sociale verandering: die verandering, die objectief waarneembare gevolgen heeft voor de sociale structuur en de cultuur van een maatschappij

- Moet grondig zijn
- Moet betrekking hebben **op verschillende sferen van het maatschappelijk leven**
- Vb. niet het vormen van een nieuwe regering
- Vb. wel een grondige wijziging van het bestaande politieke stelsel, belangrijke gevolgen voor de werking van andere sectoren van het maatschappelijke leven
- Vb. wel: stijging aantal mensen tewerkgesteld in dienstensector gaan samen met parallelle wijzigingen in scholingsgraad bevolking, arbeidsparticipatie van vrouwen, kinderopvang en zorg van hoogbejaarden...

Niet altijd makkelijk vast te stellen wat grondig genoeg is

+ meestal enkel mogelijk om retrospectief en na een lange tijd een periode aan te duiden als een moment van sociale verandering

8.3.2. Theorieën van sociale verandering

Aanvankelijk: monistische of monocausale theorieën

Oorzaak van een fenomeen zoeken in één factor, het effect hiervan isoleren en beschouwen als dé determinant van sociale verandering

- Vb. Karl Marx: sociale verandering gevolg van competitie belangengroepen in maatschappij

=> geen volledige verklaring voor sociale verandering

=> verschillende theorieën van sociale verandering bestaan en overlappen elkaar

3 criteria voor onderscheid theorieën

1. Oorzaak van sociale verandering: **culturele** verandering of **materiële/technologische**?
 - Culturele: nadruk op ideologieën die eerst veranderen en dan de materiële cultuur meeslepen
 - Materiële: nadruk op technologieën die eerst veranderen en de sociale cultuur meeslepen
2. Nadruk op **interne** of **externe** oorzaken?
 - Intern: motor van de verandering ligt binnen de samenleving
 - Extern: motor van de verandering ligt buiten de samenleving (bv. bij andere samenlevingen)
3. Zijn die invloeden bovenindividuele processen of kunnen individuen/groepen ze sturen?

Bovenindividuele processen	Intern	Cultuur als motor van verandering Materiële oorzaken: Technologische vernieuwingen als motor van verandering	Cyclische theorie van Sorokin Postmodernisatietheorie van Inglehart Industrialisatietheorie ; (Netwerksamenleving in het informatietijdperk)
	Extern	Cultuur als motor van verandering Materiële oorzaken: Technologische vernieuwingen als motor van verandering	Diffusietheorieën Wereldsysteemtheorieën (Netwerksamenleving in het informatietijdperk)
Actoren maken geschiedenis	Sociale hervormingsbewegingen		

INTRAMAATSCHAPPELIJKE PROCESSEN CENTRAAL (INTERN)

8.3.2.1. Materialistische verklaring: technologische theorieën

Stellen dat culturele en sociaalstructurele veranderingen afhankelijk zijn van **technologische evoluties**

- Vb. mobiele telefonie en het internet
- **Niet per se materieel:** vb. ook examen m.b.v. meerkeuzevragen is een vb. van technologieën

Stellen dat **nieuwe uitvindingen** worden gedaan **op basis van al bestaande elementen**

- Materiële cultuur daarom **cumulatief karakter** en ontwikkeling nieuwe uitvindingen onvermijdelijk
- Innovaties volgen uit pragmatische pogingen tot oplossing te komen voor problemen
- Versterkt door feit dat belangrijke uitvindingen vaak op verschillende plekken tegelijk opkomen

Stellen dat de creatie van nieuwe technologieën **enkel aanleiding geeft tot sociale verandering** als ze de **wijze van economische productie** beïnvloedt en zo **ander institutionele sferen van de samenleving** indirect beïnvloedt.

8.3.2.1.1. Drie fases van maatschappelijke transformatie volgens Rose (1967)

Processen waarlangs technologische innovaties tot sociale verandering leiden kennen 3 stadia

Eerste fase: technologische innovaties hebben effect op het economisch stelsel van de maatschappij

- Effect op manier waarop goederen geproduceerd, verspreid en/of geconsumeerd worden
- Vb. eerste industriële revolutie: transformatie textielnijverheid, ambachtelijke arbeid vervaagt door fabrieksarbeid

Tweede fase: verandering economische structuur impact op aard van te verrichten taken & arbeidsverdeling

- Arbeid en tewerkstelling wijzigen grondig
- Vb. ambachten en thuisarbeid => loonarbeid

Derde fase: maatschappelijke sferen die slechts indirect verbonden zijn met de economische sfeer, passen zich aan de veranderingen in productie, distributie en consumptie aan

- Vb. industrialisatie => concentratie fabrieken in en rondom steden => migratie van arbeiders naar steden => exponentiële aangroei van steden => secularisatie van samenleving => scheiding woon- en werkplaats en bv. transformaties verhouding man en vrouw

8.3.2.1.2. Technologische evolutie en 'cultural lag'

= niet-materiële cultuur (adaptieve cultuur) (wetgeving, onderwijs...) veranderen trager dan materiële cultuur

Resultaat: min of meer continue sociale onaangepastheid tussen de twee vormen van cultuur

- Vb. antipollutiewetgeving pas ver na pollutie door nieuwe productieprocessen
- Vb. mobiele telefonie, gaat nog niet samen met ontstaan nieuwe omgangsvormen op het gebied van voeren van privételefoongesprekken in openbare ruimtes
- Zal in de toekomst nog erger worden door cumulatief karakter van uitvindingen

Aanhangers technologische theorie erkennen wel dat er nog andere oorzaken zijn voor sociale verandering

- Wel altijd rechtstreeks verband met productiviteit
- Bv. drastische wijziging in bevolkingsstructuur of ontdekken nieuwe energiebronnen

Tegenhanger van cultural lag = **structural lag**

Nieuwe technologieën leiden tot wijzigingen die niet snel genoeg gevolgd worden door veranderingen in maatschappelijke structuren

- Vb. ontwikkeling biotechnologie i.v.m. volksgezondheid => stijging levensverwachting => maatschappelijke structuren kunnen niet volgen, want onze samenleving kent een grote leeftijdsdifferentiatie: een hogere levensverwachting zorgt hierin voor sociale problemen
- Vb. overeducation

8.3.2.1.3. Voorbeelden van technologische theorieën van sociale verandering

A. De industrialisatiethese

Technologische ontwikkelingen drijven industrialisatie voort door verschillende stadia (de verschillende industriële revoluties)

B. De opkomst van de postindustriële samenleving (Daniel Bell)

Overgang van een industriële naar een postindustriële samenleving, gekenmerkt door:

- Productie van diensten i.p.v. producten
- Verandering in de klassensamenstelling: opkomst van de klasse van wetenschappers en technici
- Winstbejag maakt plaats voor gerichtheid op verbeteren van levenskwaliteit

Fases van maatschappelijke transformatie volgens Rose

1. Technologische transformaties: productie goederen naar productie diensten, accumulatie kapitaal naar accumulatie kennis, mens-mensrelaties
2. Transformaties in organisatie economie: universiteiten en onderzoeksinstituten vervangen bedrijven als centrale economische actoren
3. Transformaties in arbeid en sociale stratificatie: opkomst technici, professionelen, wetenschappers
4. Veranderingen in andere maatschappelijke sferen: groeiende nadruk op vervullen behoeften en kwaliteit van het leven centraal

	Pre-industriële samenleving	Industriële samenleving	Postindustriële samenleving
Economische productie	winnen van grondstoffen (extractief) mens-natuur (ruwe werkracht centraal)	productie van goederen mens-machine (energie en machinale arbeid)	productie van diensten mens-mens (informatie)
Doelstellingen	Gericht op basisbehoeften	Gericht op optimalisatie van de efficiëntie en op winstmaximalisatie	Gericht op verhogen van de levenskwaliteit
Centrale beroepen	landbouw, mijnbouw, bosbouw	ingenieurs, halfgeschoolde arbeid	professionelen, technici, wetenschappers
Dienstensector	Georganiseerd rond (de behoeften van) huishoudens (hulp in huishouden, huispersoneel is goedkoop)	Eerst: i.f.v. productie en distributie van goederen; Later: nieuwe tertiaire sectoren (bank, verzekering, distributiesector, onroerend goed)	Sterke groei van de tertiaire sector i.f.v. bevrediging van 'hogere behoeften' (1. Vrijetijd: reizen, sport, culinair, enz. 2. Medische sector (levenskwaliteit); 3. Onderwijs (nood aan professionelen)
Regio's	Azië, Afrika, Latijns-Amerika	West-Europa, Oost-Europa, Japan	V.S.A.

C. De netwerksamenleving in het informatietijdperk (Manuel Castells)

Vervanging van secundaire door tertiaire sector (Bell) klopt niet: technologische transformaties transformeren beide sectoren tegelijkertijd

- Vb. eerst: opkomst film => mensen naar cinema: meer diensten, maar ook: opkomst TV => terug grotere productie goederen en daling van diensten

Technologische transformaties trekken de samenleving vooruit: welke?

- Opkomst ICT
- Opkomst netwerkorganisaties

Uitgangspunt: controle over de stroom van informatie, geld en personen binnen netwerken is een fundamentele determinant van de transformatie van de sociale structuur en de cultuur van de samenleving

- Transformaties in de sociale structuur: bv. opkomst van globale stedelijke netwerken
- Transformaties van de cultuur: bv. veranderingen in de perceptie van tijd en ruimte

Voorbeeld: De netwerksamenleving in het informatietijdperk

1. Nieuwe technologie: informatie samenvatten: netwerkdenken

- Effect op andere sferen van de samenleving, biologisch en niet-biologisch

2. Consequenties voor economische structuur

- Bv. opkomst biotechnologie als netwerkindustrie

3. Arbeid en tewerkstelling

- Onderscheid tussen self-programmable labour en generic labour ontstaat

4. Transformaties in de sociale structuur

- Evolutie van **space of place** naar **space of flows** => urbane netwerken worden knooppunten

Afstand niet meer meten als geografische afstand, maar eerder de mogelijkheid tot connecties

- Vb. Wonen in Gent: connectie met rest van de wereld omdat Brussel dichtbij is, en deze sterk genetwerkt is

5. Transformaties in de cultuur

- Bv. ervaring van tijd
 - Vroeger: maancyclus, zonsopkomst, zonsondergang
 - Uitvinding uurwerk: tijd als biologisch ritme => mechanisch ritme/tijd
 - Nu: 'Real time': streamen
- Grens tussen mens/biologie en machine/technologie vervaagt
 - Zowel mens als machine kunnen hervertaald worden als brokken informatie

8.3.2.2. Idealistische theorieën: cultuur als motor van sociale technologie

8.3.2.2.1. De cyclische theorie van Pitrim Sorokin

Stelt dat samenlevingen veranderen door veranderingen in de mentaliteit van de samenleving

- Elke gemeenschap gekenmerkt door bepaalde mentaliteit (culturele geestesgesteldheid)
= algemene visie op werkelijkheid, aard van waarden, kenmerkende ideeën...
- Fluctuaties tussen '**sensate** cultures' en '**ideational** cultures'
- Samenlevingen op hun toppunt bij een gezonde mix tussen de twee : **idealistic**

	SENSATE	IDEATIONAL
REALITEIT	Materieel, empirisch	Bewustzijn, transcendent
BEHOEFTE	Zintuigelijk, fysiek	Spiritueel
VOORUITGANG	Beheersing omgeving	Zelfbeheersing
KUNST	Gericht op vermaak	Symbolische voorstelling van hogere waarden
BASISKARAKTER	Extravert	Introvert
BRON VAN KENNIS	Observatie en experimentatie	Intuïtie

8.3.2.2.2. De postmodernisatietheorie van Ronald Inglehart

Evoluties in cultuur gaan vooraf aan evoluties in de rest van de samenleving

Hedendaagse verschillen tussen culturen (waarden, normen...) zijn resultaat van 2 historische processen

- **Modernisatie**: shift van traditionele naar rationele gezagsverhoudingen, van toegeschreven naar verworven status
 - Respect voor kennis, autoriteit gebaseerd op rationele logica (in de wet...)
- **Postmodernisatie**: shift van overleven/economische groei naar welzijn en zelfverwerkelijking
 - Disrespect voor autoriteit, de staat, sceptisch staan t.o.v. wetenschap
 - Vb. nucleaire wapens
 - Vb. protestbewegingen

Postmodernisatie leidt tot vervanging van materialistisch waardenpatroon door postmaterialistisch waardenpatroon

- Vb. Van materialistisch: gericht op veiligheid, economische zekerheid, prestatie en sociale orde
Naar postmaterialistisch: gericht op kwaliteit van het leven, zelfverwezenlijking, zelfexpressie...

Welke culturele veranderingen liggen aan de basis van de overgang naar een nieuw waardenpatroon?

- **Schaarstehypothese:** waarden van een persoon zijn afspiegeling van zijn socio-economische omgeving: men hecht meest waarde aan wat relatief schaars is
- **Socialisatiehypothese:** de socio-economische context waarin de basispersoonlijkheid gevormd (primaire socialisatie) is belangrijk

INTERMAATSCHAPPELIJKE PROCESSEN CENTRAAL (EXTERN)

8.3.3. Culturele diffusietheorieën

Maatschappelijke transformaties volgen uit de contacten met andere culturen

Diffusie = proces waarbij cultuurelementen of systemen van cultuurelementen zich verspreiden, waarbij ontdekkingen of uitvindingen of nieuwe instellingen, aangenomen in een bepaalde regio, door samenlevingen in nabijgelegen gebieden worden overgenomen, tot ze zich over heel de aarde verspreiden hebben

- Door bv. oorlog, migratie, handel, toerisme, kolonisatie

Stimulus diffusie vs. directe diffusie

- **Rechtstreekse of directe diffusie** : wanneer bevolkingsgroepen migreren en hun gebruiken in nieuwe locaties voortzetten of wanneer objecten en materialen zich verspreiden
 - Vb. verspreiden van graansoorten naar ander gebied dan hun natuurlijke omgeving
- **Stimulus diffusie:** verspreiden van ideeën

Bv. neolithische 'revoluties' en de diffusie van landbouw

- Landbouw ontstond op 7-9 verschillende plekken tegelijkertijd en verspreidde zich vandaaruit

8.3.4. De wereldsysteemtheorie van I. Wallerstein

Modernisering en ontwikkeling: **convergentiehypothese**

- 'Na verloop van tijd zullen alle samenlevingen op elkaar beginnen lijken'
- Samenlevingen bevinden zich gewoon in een andere stadium
- Vb. 'China zal na verloop van tijd democratisch worden'

Wallerstein: kritiek op de convergentiehypothese

We zien net het uit elkaar groeien van systemen

- Vb. sommige landen ontwikkelen snel, andere landen verarmen

Afhankelijkheidstheorieën: afhankelijkheid is dyadische relatie tussen staten

Wallerstein: afhankelijkheid is ook een kenmerk van de wereldeconomie en kapitalistische **wereldsysteem** in zijn geheel

- Een **wereldsysteem** is een geografische verdeling van de arbeid, hierin is elke fase van de economie aanwezig, samengesteld uit landen en samenlevingen met verschillende culturele achtergrond, met elkaar verbonden via de vitale ruil van goederen en ruwe grondstoffen
- 4 soorten werelddsystemen:

	<i>Economisch</i>	<i>Cultureel</i>	<i>Politiek</i>	<i>Historisch</i>	
Minisystemen	Entiteit met één volledige arbeidsverdeling	één enkele cultuur	één politieke entiteit	<i>Bestaan niet meer (bvb. eenvoudige landbouwcultuur)</i>	
Wereldimperium	Entiteit met één volledige arbeidsverdeling	Meerdere culturele subentiteiten	één gemeenschappelijk politiek systeem	<i>Verstikken economische dynamiek (bvb. USSR, Habsburgse Rijk)</i>	
Wereldeconomie	Entiteit met één volledige arbeidsverdeling	Meerdere culturele subentiteiten	gefragmenteerd politiek systeem	<i>Zeer labiel, uitz. Kapitalisme</i>	
Socialistisch wereldsysteem	Entiteit met één volledige arbeidsverdeling	Meerdere culturele subentiteiten (?)	één gemeenschappelijk politiek systeem (?)	<i>Volgens Socialisme: binnen afzienbare toekomst</i>	<---- niet kennen

Het moderne kapitalistische wereldsysteem of de kapitalistische wereldeconomie

Ontstond uit integratie van kleinere wereldeconomieën in Noord-Italië en NW-Europa: consolidatie volgt op de mislukte poging van de Habsburgers om een wereldimperium op te richten

Het is de **eerste stabiele wereldeconomie**

- Omwille van de technieken van het moderne kapitalisme
 - Vb. splitsing arbeid en kapitaal
- Omwille van moderne militaire en transporttechnologie

Deze kapitalistische wereldeconomie groeit:

- In de 'breedte' (voortschrijdende commodificatie)
- In de 'diepte' (ruimtelijke arbeidsdeling tussen kern, semi-periferie en periferie)
 - **Kern:** VS, Europa, Australië (laatste tijd ook bijna China)
 - **Semi-periferie:** Rusland, Zuid-Amerika
 - **Periferie:** Afrika

Periferie is afhankelijk van de kern

- de voornaamste motor van onderontwikkeling is de expansiebehoefte van het kapitaal in de metropolen van de wereldeconomie.
- Deze expansiebehoefte leidt tot de incorporatie van perifere gebieden in de economie van de wereldmetropolen **omwille van hun grondstoffen en hun goedkope arbeidskrachten**.
 - Ze trekken ze als het ware in de economie

=> Grote politieke gevolgen voor landen in periferie

Gevolgen voor de interne maatschappelijke verhoudingen

Structurele distorsie of tweedeling tussen arbeiders, bedienden, managers van TNC's (Transport Network Companies) en toeleveringsbedrijven en rest van de economie

- Productie van de TNC's is kapitaalsintensiever, werknemers worden beter betaald;
- De nationale en lokale industrie en kleine ambachtelijke bedrijfjes verdwijnen en worden vervangen door toeleveringsbedrijven die sterk afhankelijk zijn van de buitenlandse bedrijven;
- Rest van de bevolking wordt werkloos, wordt gemarginaliseerd of verzeilt in de slecht betalende, lokale economie

Gevolg: groei van de sociale ongelijkheid (intern).

- Ontstaan van allianties tussen investeerders in perifere landen en investeerders in wereldmetropolen (dit is voordelig voor de lokale elites, nadelig voor de rest van de bevolking)

Gevolgen voor de externe maatschappelijke verhoudingen

Perifere landen worden **ondergeschikt/afhankelijk van de kernlanden** en de buitenlandse investeerders

- afhankelijk van buitenlands kapitaal voor investeringen
- afhankelijk van buitenlands kapitaal voor aankoop complexe technologie
- afhankelijk van één of van enkele exportproducten
- deze afhankelijkheid vertaalt zich op korte termijn in een exponentiële groei van de buitenlandse schuld en een stagnatie van de ontwikkeling in de economische sectoren die niet door de TNC's worden gecontroleerd.

Deze afhankelijkheid houdt geen koloniale overheersing in, ze wordt vrijwillig opgelegd door de nieuwe lokale bourgeoisie.

Het kapitalistisch wereldsysteem is geen statisch gegeven, het is voortdurend in evolutie.

Interne contradicties stuwden het systeem vooruit en leiden tot drie cycli:

- economische cyclus: gebrek aan evenwicht tussen vraag en aanbod: monopolisering – overproductie – crisis
- politieke cyclus: concurrentie tussen kernstaten: fases van rivaliteit (normale situatie) wisselen met fase van hegemonie
- Sociale cyclus: de klassenstrijd

8.3.5. Theorie van de sociale hervormingsbeweging (niet behandeld in les)

Sociale hervormingsbewegingen: geheel van niet-geïnstitutionaliseerde praktijken en vertogen die tot doel hebben verandering teweeg in bepaalde deelaspecten/domeinen van de samenleving

Revoluties: geheel van sociale processen waarbij politieke conflicten én veranderingen in de verhoudingen tussen de sociale klassen centraal staan (leiden bij succes tot algemene, op de totale samenleving betrekking hebbende, fundamentele veranderingen)

'Thuis lezen'